

Nr. 199, Januari 2016

MOLEN *Wereld*



Maandblad
over molens en
hun opvolgers
19e jaargang, nr. 1

COLOFON

Redactie & administratie:

Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

Verschijsning:

Elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer.

Uitgave:

De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:

dhr. S.J. Veerman
Zwanebloem 51, 2954 NH Alblasterdam
Tel.: 06-23974997
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Redactie:

dhr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

dhr. B.H.J. Mols
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkkerk,
Tel.: 06-50283248
E-mail adres: bart68@planet.nl

Advertenties:

J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: adv@molenwereld.nl

Abonnementen:

Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland (€ 47,50) per jaar (incl. 6% BTW).

Overige landen Europa (€ 65,-)
Andere landen prijs op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.
Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.
De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig.

Prijs losse nummers: in Nederland € 6,-;
overig Europa € 7,- (exclusief porto).

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.

Bankrelatie:

ING: NL86 INGB 0004 5069 35
Rabobank: NL16 RABO 0375 0308 67

Kopij:

Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle.

Lay-out en Druk:

Twigt Grafimedia, Moordrecht, Tel. 0182 - 39 03 25,
www.twigt.nl

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2014 Stichting Molenwereld Moerkapelle.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactioneel

'In de maand Juli' blijft de aandacht vragen. Na het artikel van ondergetekende in het juninummer en de reactie daarop van de heer Keunen in het vorige nummer komt nu de heer Endedijk, directeur van de Vereniging De Hollandsche Molen, met nog een stellingname, gevolgd door een reactie van mijn kant.

Kees van de Wiel komt nu met een afsluitend artikel over de restauratie van de molen van Megen.

Verder is er ook een artikel over het rietdekken op de molen van Gieten. Het gemaal van de polder Kromme, Geer en Zijde in Ouderkerk a/d IJssel is recent gesloopt, Erwin Esselink verzorgt een terugblik.

En Balie Kluijver blijft het omgaan met veiligheid op molens zorgelijk vinden.

JSB

Bij de omslag voorzijde: De schilder Gabriël leeft in Kortenhoef ook voort in de huidige naam van de Voorste Molen die nu bekend staat als de Molen van Gabriël. Het is een zeer oude binnenkruier met zelfs nog keerschijven in het kruiwerk zoals deze foto laat zien (foto Rob Pols, 3 januari 2009).

Bij de omslag achterzijde: De molen De Fram in Woltersum in wintersfeer. De molen is ooit houtzaag-, koren- en pelmolen geweest (foto H. Noot, 4 februari 2012).

Uw mooiste molenfoto ook in kleur op de achterpagina van de Molenwereld? De achterpagina reserveren wij voor lezers die hun mooiste molenfoto's graag met anderen willen delen. Inzending kan zowel per post als per e-mail. In het laatste geval is wel een voldoende hoge resolutie vereist: minimaal 300 dpi. Inzending kan geen plaatsing garanderen. Er zijn per jaar immers maar elf mogelijkheden en bovendien streeft de redactie naar spreiding per regio en molentype. U kunt uw foto ('s) insturen of mailen naar de redactie van *Molenwereld*.

INHOUD

pagina

MOLENSACTUEEL		3
DE HAAN AANGEKOMEN IN NAUERNA		8
ZOEKER/UIT 'T KIJKGAT		13
RESTAURATIE MOLEN DESIRÉ MEGEN (4)	<i>Kees van de Wiel</i>	14
'IN DE MAAND JULI'	<i>Leo Endedijk</i>	22
GRENSMOLENS		31
OUDE GEMAAL VAN DE POLDER KROMME, GEER EN ZIJDE GESLOOPT	<i>Erwin Esselink</i>	33
MOLINOLOGIE 44		35
RESTAURATIE MOLEN HAZEWIND GIETEN. "NA 66 JAAR WAS HIJ TOE AAN EEN NIEUW JASJE"	<i>Nico van de Broek</i>	36

Afsluitdatum van de kopij voor het
februarinummer van *Molenwereld*:

8 januari 2016



Molens **ACTUEEL**

Informatie voor deze rubriek: Redactie Molenwereld, p/a B.H.J. Mols,
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk. Tel.: 06-50283248 / E-mail: bart68@planet.nl

Uw medewerking wordt zeer op prijs gesteld.

Molensleskist voor molen Joeswert dankzij legaat

Mevrouw Eppinga bedacht in haar testament het Groninger Molenhuis. Omdat zij zich verbonden voelde met de molen Joeswert in Feerwerd werd het bedrag bestemd voor een molensleskist voor de Joeswert en omgeving. Op vrijdag 11 december is deze leskist officieel overgedragen aan de molenstichting Winsum in aanwezigheid van ondermeer familie van mevrouw Eppinga.

De leskist bevat veel aanschouwelijk materiaal zoals molenstenen, een handgraanmolentje, kokers met verschillende granen en een cd-rom met een simulatie van een poldermolen. In een activiteitencircuit ontdekken kinderen de geschiedenis en de werking van Groninger molens. De leskist is school-



▲ De molensleskist voor molen Joeswert (foto Groninger Molenhuis, 3 december 2015).



Molen Joeswert in Feerwerd
(foto Groninger Molenhuis,
14 juni 2014).

breed opgezet en is geschikt voor alle basisschoolkinderen. De kist wordt op school door een 'molenaarsknecht' in de klas gepresenteerd. Bij dit bezoek wordt al duidelijk toegewerkt naar het eigenlijke bezoek aan de molen zelf. Na afloop laat de molenaarsknecht de leskist op school achter, waarna leerlingen met de opdrachten aan de slag kunnen. Vervolgens komen de leerlingen dan bij de molen langs, waarbij de molenaarsknecht één groep leerlingen rondleidt en een andere groep een kijkopdracht uitvoert en daarbij eventuele vragen aan de molenaar kan stellen.

Groninger Molenhuis

Wie zorgt voor de molens van Oldambt?

De gemeente Oldambt moet blijven zoeken naar een geschikte overnamekandidaat voor haar molens. Als er geen nieuwe eigenaar gevonden wordt, moeten die molens wel in goede staat worden gehouden. Dat stellen veel gemeenteraadsleden. Zij reageren daarmee op de vastgelopen onderhandelingen met een overnamekandidaat. De gemeente Oldambt heeft vier molens. Drie staan in Winschoten en zijn rijksmonumenten. Ze heten Dijkstra, Berg en Edens en bepalen sinds mensenheugenis voor een belangrijk deel de aanblik van de stad. Molenstad is niet voor niets een van de bijnamen van Winschoten. De vierde molen staat in Ganzedijk. Burgemeester en wethouders vinden het in bezit hebben en onderhouden van molens echter geen taak voor een gemeente en willen ze overdragen. Het college wil af van de onderhoudskosten, die een kleine 50.000 euro per jaar belopen. B en W dachten een goede overnamekandidaat gevonden te hebben in een molenstichting. De onderhandelingen daarmee zijn echter vastgelopen. Volgens wethouder Kees Swagerman (SP) vraagt de stichting een bruidsschat van 900.000 euro. Dat bedrag zou nodig zijn om de vier molens de komende jaren in goede staat te houden. Het college kan en wil dat bedrag niet ophoesten en daarom moet de gemeenteraad nu bepalen hoe verder met de molens moet worden omgegaan. Het definitieve besluit over de toekomst van de molens valt in 2016.

Subsidie voor restauratie molen Scharsterbrug

De molen in Scharsterbrug, de Skarren Moune, wordt momenteel gerestaureerd en maalvaardig gemaakt. De molen staat nabij het begin van de Hollandiastraat en dateert van 1888. Het rijksmonument moet in 2016 weer helemaal klaar zijn. De totale kosten worden geraamd op ruim 115.000 euro. Stichting Penninga's Molen heeft hiervoor een subsidie-aanvraag gedaan bij de gemeente De Fryske Marren. Deze kende een bedrag van 11.500 euro toe.



▲ De Puurveense molen in zijn oorspronkelijke uitvoering op een oude Ansichtkaart.

Roeden Pelmolen Rijssen vervangen

Op 9 december zijn de oude, doorgeroeste roeden van de Pelmolen bij Rijssen er uitgehaald. Op 16 december zijn de nieuwe verzinkte roeden weer gestoken. Begin dit jaar ontdekte de monumentenwacht tot grote verrassing van iedereen dat de roeden flink waren verzwakt.

Bert de Lange in zonnetje gezet

Bert de Lange, bijna 84 jaar, vrijwillig molenaar van molen De Hoop in Garderen, werd 12 november even 'in het zonnetje' gezet. Al 25 jaar is De Lange namelijk al molenaar en dat vond de eigenaar van de molen, de gemeente Barneveld, reden voor een klein feestje bij de oude korenmolen in Garderen. Wethouder E. Fokkema bracht namens de gemeente bloemen mee en diverse andere cadeaus, waaronder een professionele fotoreportage van het gebeuren bij de molen op deze dag. "Een vrolijke man

met een wijde blik op de wereld en veel aandacht voor de mensen", omschreef Fokkema De Lange. Daarbij doelde Fokkema op de mensen die de molen jaarlijks bezoeken. De Lange vindt het prettig om over de molen en zijn werking te vertellen. Vooral aan de jongere generatie, want die zijn uiteindelijk diegenen die dit historisch erfgoed in de toekomst moeten zien te behouden. Uiteraard is ook het onderhoud van de molen daarbij belangrijk. De Lange preekt in zijn toespraak dan ook de gemeente Barneveld voor de uitstekende staat waarin molen De Hoop verkeert en de fijne samenwerking met de hiervoor verantwoordelijke man bij de gemeente van Beheer en Onderhoud gebouwen: de heer V.M. Rams.

Puurveense Molen te Kootwijkerbroek heeft wiken

De herbouw van de Puurveense Molen in Kootwijkerbroek nadert zijn voltooiing. Op 1 december werden de roeden gestoken.



▲De herbouwde Puurveense molen (foto Gerard Barendse, 9 december 2015).

De klus werd geklaard met behulp van twee hoogwerkers van Kraanverhuur van den Brink uit Barneveld. De molen, oorspronkelijk uit 1880, heeft een nokhoogte van 24 meter. De nieuwe molen staat op de hoek van de Puurveenseweg en de Walhuisweg, vlak bij de historische plek van de vroegere Puurveense Molen, die in 1964 afbrandde. De bedoeling is dat de molen nog vóór eind dit jaar af is, een subsidie-eis van de provincie Gelderland. Het werk wordt uitgevoerd door molenmaker Gijs Jan Berkhof uit Zwartebroek, ondersteund door vele ondernemers en vrijwilligers uit de omgeving.

Stichting Wipkorenmolens Vianen hoopt op 1,5 ton subsidie

De Stichting Wipkorenmolens Vianen is een tikkeltje teleurgesteld dat in de gemeentelijke investeringsplannen slechts 51.800 euro is gereserveerd voor de herbouw van de molen aan de rand van Buitenstad in Vianen. De nu te herbouwen wipkorenmolens zal een replica zijn

van de wipkorenmolens met stelling die tot 1838 aan het einde van de Molenstraat te Vianen stond. De initiatiefnemers hebben al heel veel gelden toegezegd gekregen via wervings- en sponsoracties. Ook de gemeente heeft toegezegd een duik in het zakje te doen.

De stichting is blij dat er een bedrag is opgenomen zijn in de begroting, maar enigszins teleurgesteld over de hoogte van het bedrag. De stichting riep de politieke fracties op om nog eens goed na te denken of een groter bedrag toch nog mogelijk is.

Schade aan molen Den Oever na windvlaag

Op vrijdag 13 november, is tijdens het proefmalen na onderhoud aan de maalstenen een deel van het hekwerk van molen De Hoop in Den Oever afgebroken. Dit gebeurde tijdens een korte hevige windvlaag. In totaal zijn negen heklatten van één wiek afgebroken. De betrokken molenaars zijn erg geschrok-

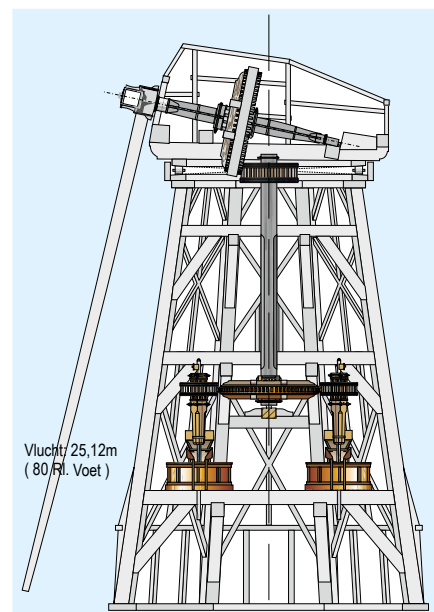
ken van voorval. De stukken hout zijn vrijwel allemaal op het molenerf terecht gekomen. Gelukkig is dus de schade beperkt gebleven tot wat gebroken heklatten.

Molenaar ontdekt lekkage in kade Hoge Boezem Kinderdijk

Een molenaar heeft maandagavond 30 november 2015 een lekkage ontdekt in de kade van de Hoge Boezem bij Kinderdijk. Waterschap Rivierenland schaalde direct op en ging aan de slag om het lek te dichten. De lekkage bevond zich in de kade tussen de zesde en de zevende molen van de Overwaard. Onmiddellijk na de melding van de lekkage is het waterschap begonnen met reparatiewerkzaamheden. De lekkage is gedicht met behulp van klei en een deel van de kade is afgedekt met dijkzeil. Ook het waterpeil is voorlopig verlaagd, om de druk er af te halen, zodat de nieuwe klei kan inklinken.

Molen van Sassenheim verliest ook hoger beroep

De Raad van State heeft de gemeente Teylingen ook in hoger beroep in het gelijk gesteld om een omgevingsvergunning te weigeren, die was aangevraagd door de Stichting Molen van Sassenheim ten behoeve van de completering van de molenromp. Het bestuur van de stichting had het beroep aangetekend en vindt de uitspraak teleurstellend (zie: <http://www.raadvanstate.nl/uitspraken/zoeken-in-uitspraken/tekst-uitspraak.html?id=86021>). De Raad achtte ook het negatieve advies van de RCE van 12 november 2013 van belang, dat op grond van het nieuwe molenbeleid het recon-



▲De Stichting De Molen van Sassenheim heeft in alles zeer gewetensvol gehandeld. De reconstructietekening voor de bovenbouw van de molen was daar een voorbeeld van; klopt bij wijze van spreken tot op de centimeter; maar helaas... (tekening Bas Koster).



▲ De molen van Woudrichem met gekandelaarde bomen. Door kandelaren, een manier van snoeien, bleven de bomen laag en bleef de windbelemmering beperkt. Het kwam meer voor, maar wordt bij mijn (jsb) beste weten nergens meer toegepast, terwijl het toch een praktische en historisch verantwoorde oplossing is.

struieren van nog meer molens om verschillende redenen niet langer nodig en wenselijk vindt. Nu zijn er voor de stichting geen formele mogelijkheden meer om de herbouw tot complete molen te bewerkstelligen. De stichting gaat zich nu beraden over mogelijke exploitatie van de molenromp, waarbij het accent ligt op sociaal-culturele mogelijkheden. De kwestie is uitvoerig beschreven in *Molenwereld* 2013-9. De stichting heeft zich ruim 25 jaar op een voorbeeldige manier ingezet voor de herbouw, maar kon het niet bolwerken tegen zoveel tegenwerking, ook van kanten waar je het tegenovergestelde zou verwachten.

Kamsalamander vertraagt herbouw Koevingse Molen

Vrij kort nadat de Stichting Koevingse Molen haar herbouwplannen aan haar

toekomstige buurman Manege Hertog Jan van Brabant had bekend gemaakt, werd de stichting ineens geconfronteerd met een compleet nieuwe en andere 'buurman' (of -vrouw) die zich uiterst 'vijandig' opstelt ten opzichte de herbouwplannen. Vlakbij het nieuwe molenterrein schijnt een zeldzame en in Nederland beschermde kamsalamander gehuisvest te zijn die een deel van het gebied ziet als zijn onaantastbare leefgebied. Een gesprek met een deskundige op dit terrein leverde het bestuur een hoop extra kopzorgen op. Zijn advies luidde om contact te zoeken met Stichting Rapon en te vragen naar haar visie over de directe omgeving en wat nu nog de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn. Ook komt de Flora- en faunawet om de hoek kijken, indien het bestuur zich blijft vasthouden aan de herbouw van de Koevingse molen

op de historisch oorspronkelijke plek. Er moet in dat geval een ontheffing worden aangevraagd om bepaalde wijzigingen aan te brengen in de omgeving, betreffende met name het Veghelse grondgebied.

Molen Reek heeft zijn kap terug

Op 1 december is een volgende belangrijke stap in het herstel van de Reekse molen gezet. Nadat de noodkap is afgenomen, werd de volledige herstelde originele kap weer terug geplaatst. Wanneer de wieken terugkomen, weet mede-eigenaar Paul Verkuijlen uit Heeswijk-Dinther nog niet. In juli vorig jaar ging de kap eraf en begon de restauratie van de vervallen korenmolen. Beijk Molenmakers en Houtrestaurateurs uit het Limburgse Afferden ontfermde zich over de Reekse molen, die ook bekend is als de Hellemlen.

Korenmolen Nooit Gedagt Woudrichem komt weer vol in de wind

Onderzoek in opdracht van de gemeente Woudrichem heeft uitgewezen dat Korenmolen Nooit Gedagt onvoldoende windvang heeft. De gemeente gaat in de periode 2016-2018 de bomen die op de Rijkswal staan vervangen door langere bomen. De bedoeling is dat ze worden vervangen door lindes, waardoor de historische situatie ook weer eer aan wordt gedaan. De huidige tot ver boven stellinghoogte (9 meter) gegroeide bomen nemen de wind weg, maar hebben vooral ook een ongunstige invloed op de wind waardoor de molen ongelijk wordt belast op bepaalde windrichtingen.

Bosperceel bij Annamolens in Keent wordt boomgaard

Na driekwart jaar van voorbereiding en overleg met de eigenaar, is er een definitief akkoord voor de verschillende bio-toepaatsregelen bij Annamolens in Keent. Begin december is een melding van het voornemen vellen houtopstand de deur uit gegaan. Het perceel direct tegenover de Sint Annamolens wordt de komende maanden door vrijwilligers onder handen genomen. De huidige verwilderde begroeiing gaat de komende maanden stap voor stap verdwijnen, maar de fruitbomen blijven staan. Ook veel struikgewas wordt gesnoeid en het terrein wordt ook flink opgeschoond. Daarna is het de bedoeling in een volgende fase stap voor stap de vroegere fruitboomgaard terug te krijgen.

In memoriam John Teunisse

Op 22 november 2015 is de nestor onder de vrijwillige molenaars van Limburg, John Teunisse, overleden. Voorheen administratief ambtenaar van Defensie bij de Topografische Dienst. Na zijn pensionering is hij begonnen met de mole-

naarsopleiding en werd molenaar op de beltmolen Van Tienhoven te Margraten en de Weltermolen te Heerlen. Naast molenaar was John vanaf 1996 tot 2002 bestuurslid van de in 1971 opgerichte Molenstichting Limburg. In het informatieblad van de Molenstichting Limburg schreef hij vele berichten, voornamelijk verslagen van excursies, actuele informatie en verhalen over het verleden. Hij had een uitgebreid dossier. De oude doos zoals hij zelf zei. Tijdens de wereldkampioenschappen wielrennen in 1998 te Zuid Limburg werden de beelden van een fier draaiende Van Tienhoven mondiaal uitgezonden. Voor het laten draaien van deze molen tekende John Teunisse. Toen zijn gezondheid het liet afweten, verhuisde het echtpaar Teunisse naar Noord Limburg. Hij was blij en enthousiast als er bezoek was, dat typeerde John, hij was een groot liefhebber van molens in Limburg. In Horst is hij overleden, 92 jaar oud. **Frans Verstappen**

In 't kort

- De molen van **Batenburg** krijgt zijn wieken pas volgend jaar terug, aangezien het onderhoud aan de molen langer duurt dan ingeschat. De molen zal niet eerder dan in januari 2016 draaien, verwacht de Bergharense Molenmaker Peter Coppes.



▲John Teunisse bij de kruibok.

wakker
zeilmakers sinds 1933

Gerenommeerd adres voor molenzeilen
Uitvoerbaar in copes, wk 77 en katoen
Div. mogelijkheden in kleur en touwwerk

• • • • •

Zeilmakerij D. Wakker b.v. • Tel. (010) 591 22 88
Scheldeweg 7 • Fax (010) 591 29 85
Ind. terrein 'Nieuwe Waterweg' • Mail info@wakker.nl
3144 ES Maassluis • Site www.wakker.nl

MOLENSTEENMAKERIJ

**HANS
TITULAER**

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlavamaalstenen.
Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model)
demonstratiestenen (doorsnede: 10, 15 of 20 cm.)
en huishoudmolens.
Zeer snel en vakkundig scherpen van uw molenstenen en
maaltechnische adviezen.
www.molenstenen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57
GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

De Haan aangekomen in Nauerna



De Haan is bij De Pauw aangekomen.

Het achtkant van de gewezen koren-molen De Haan uit Benningbroek stond sinds mei 2009 te wachten op een nieuwe toekomst bij de A7 in Abbekerk. Eigenaar aannemer Klaas de Leeuw uit Schagen wilde daar de molen als onderdeel van een ambitieus wegrestaurant opbouwen. Helaas gooide de financiële crisis roet in het eten. In 2015 daagde er in zover licht voor de molen dat de Stichting Zaanse Pakhuizen het achtkant wilde kopen om er weer een molen van te maken bij de schuur van de gewezen oliemolen De Pauw in Nauerna. Op maandag 28 november werd

het achtkant over de weg vervoerd naar de werkhaven Oude Zeug aan het IJsselmeer bij Wieringerwerf waar het op een ponton werd gezegd. Harde wind verijdelde de verscheping, die pas op 2 december plaats vond over het IJsselmeer, het IJ, het Noordzeekanaal, de Zaan en de Nauernaschevaart. Op 4 december werd het 17 ton wegende achtkant met een grote kraan op een tijdelijke locatie naast de schuur van De Pauw gezet. Bijgaande foto's geven er een beeld van.

Alle foto's Martin Schaap, 4 december 2015, tenzij anders vermeld.



Schuurinterieur.

Het achtkant op de ponton.





De parkeerplaats met op de voorgrond herinneringen aan het oliemolenverleden van De Pauw.



De schuurzolder van De Pauw.



De Haan is opvallend licht gebouwd.



De kraan arriveert in Nauerna en heeft de hele breedte van de weg nodig.

- MOLENSACTUEEL -

◀ Sinds november 2009 ligt de as al klaar (Geraedts, no. 14).

▶ De as in de takels.



De werkers.



De toeschouwers.



De Pauw in zijn oorspronkelijke vorm als oliemolen.



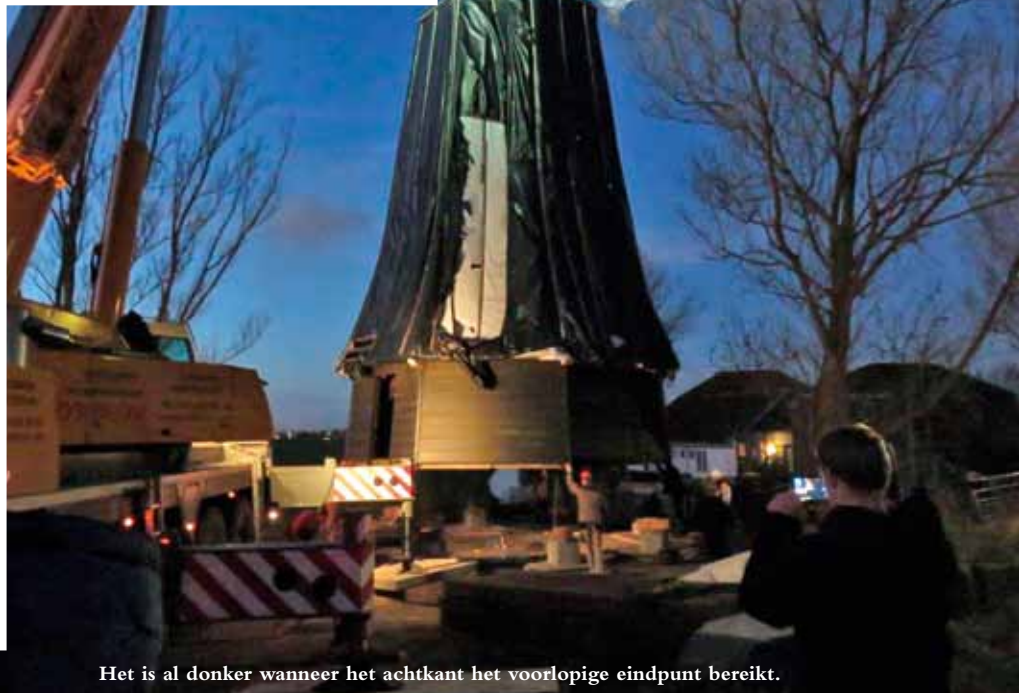
Sinterklaas met zijn Pieten is er ook bij. Morgen is het per slot 5 december.



De beurt is aan het achtkant.



De schuur van De Pauw met het achtkant van De haan; het blijft pluimvee (foto Gerard Barendse, 5 december 2015).



Het is al donker wanneer het achtkant het voorlopige eindpunt bereikt.





Molens restaureren en onderhouden vraagt om vakmanschap en jarenlange ervaring. Die vindt u bij de leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers. De bedrijven die het logo van de NVVM voeren staan borg voor.....

kwaliteit en deskundigheid.



Nederlandse Vereniging Van Molenmakers

*Gecertificeerde Molenmakersbedrijven



De 'Zoeker' in het vorige nummer is door de heer Esselink uit Delft thuisgebracht als Tilma's molen aan de Halfwegsloot te Wartena. Hij schrijft: 'Deze bemaalde polder 72. De foto is gemaakt tijdens de watersnood in februari 1910. Het is er één uit een serie foto's, die rond Wartena gemaakt zijn. Er bestaat ook een foto van dezelfde molen vanaf de andere kant gemaakt.' Ook de heer Timmermans uit Heerenveen deelt me dat het om Tilma's molen bij Wartena gaat. We danken beide heren voor de oplossing.



▲ Een andere foto van Tilma's molen te Wartena tijdens de watersnood in februari 1910.



maar om welke molen gaat het?

De nieuwe 'Zoeker' is overduidelijk een molen uit zuidelijke regionen, mogelijk bij een inbedrijfstelling na verbusseling,

Reacties a.u.b. te richten aan de redactie van Molenwereld, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle

Uit 't kijkgat



Veiligheid

Het omgaan met veiligheid blijft op molens een moeizame aangelegenheid. Regelmatig verbaas ik mij. Ik zie dan dingen waarvan mij vroeger te verstaan is gegeven dat ze zelfs niet in mijn hoofd mochten opkomen. Pas zag ik weer een vrijwillige molenaar op het stellinghek zitten. Als opa dat gezien zou hebben zou die het hem zo duidelijk te verstaan gegeven hebben dat de goede man waarschijnlijk van schrik ruggelings achterover geslagen zou zijn. Opa vond trouwens dat je eigenlijk minstens een meter bij het stellinghek vandaan moest blijven. Wat had je er trouwens te zoeken? Zelfs als je het weet kan er nog van alles misgaan. Een oom van mij waarschuw-

de de knechts altijd nadrukkelijk. Wie ging er de fout in? Hij zelf! Nou dat heeft hij geweten. U weet wel van het ongeluk en het kleine hoekje. Pas zag ik een foto van een inbedrijfstelling van een molen. Een of andere hoogwaardigheidsbekleder haalde de vang op. Waar stond de goede man? Tussen de kruilier en het baliehek. Onwillekeurig vraag ik mij dan af of de molenaar een politieke tegenstander was. Ik mocht van zijn levensdagen nooit tussen het kruirad en het stellinghek staan bij het bedienen van de vang. Vooral opa kon zo iets heel duidelijk uitleggen. Ik zal het trouwens nog niet doen. Wat dat betreft is een trommelvang trouwens veel veiliger.

Natuurlijk zijn een heleboel dingen niet direct gevaarlijk en gaan ze - gelukkig - altijd goed, nagenoeg althans. Maar dat mag geen reden zijn om de hand te lichten met allerlei veiligheidsmaatregelen. Het zal maar eens een keer fout gaan, ook al gebeurt het 'eigenlijk nooit'. Het gaat toch altijd goed is rond uit een domme opmerking. Juist die ene keer... Over meer wil ik het niet eens hebben. Veiligheid moet nooit alleen een kwestie van regeltjes en de toepassing ervan zijn. Het moet een tweede natuur zijn van de molenaar; een levenshouding. Onze redacteur heeft in dit blad meerdere malen een oude watermolenaar aangehaald - ik weet niet meer wie - die placht te zeggen: "mijn molen is mijn grootste vriend en mijn grootste vijand". Het is heel wijs om daar naar te leven. Het moet niet zo zijn dat men ergens een memorietafel opricht van molenaars, omgekomen bij het uitoefenen van hun liefhebberij. Er zouden trouwens nu al meer namen op staan dan mij lief is en iedere naam is er een te veel.

Balie Kluiver

Restauratie molen Desiré Megen (4)



"Onder Andere"
Bakkerij, kasselerij en snoepwinkel

De laatste loodjes

In de vorige aflevering kreeg de molen zijn wieken en de staart terug en kon met een oprecht gevoel weer "molen" genoemd worden. Maar niet alles was in orde. Een aantal minder opvallende werkzaamheden moesten nog uitgevoerd worden, zoals het vervangen van draagbalken en schoren van de galerij.

Wim Coppes, die voor Peter jarenlang de molen in onderhoud heeft gehad, komt eens kijken naar wat zijn zoon in Megen tot stand heeft gebracht. Een tevreden glim-

lach verradt zijn trots op het resultaat. De reling van de galerij moet gedeeltelijk vervangen en geschilderd worden. Het rottingsproces heeft ook hier flink toegeslagen. Enkele planken op de galerij moeten op maat gemaakt worden en vervangen de onbetrouwbare voorgangers. Om het geheel een nieuwe uitstraling te geven volgt het teren van de totale galerij. Maar om geen problemen te ondervinden met nog niet opgedroogde teer, worden eerst nog de zeilen op de wieken aangebracht met de hoogwerker.





Maar voor het zover is, wordt de molen in de vlaggen gezet en het huis versierd om luister bij te zetten bij het gouden huwelijksfeest van Piet en Lien van de Camp, die bij de molen wonen. De zeilen worden dan nog niet gemist.

'De zeilen liggen klaar op de galerij. Het is een kwestie van ophangen aan de voorgaande wiek en de kunststof touwen op maat maken, wanneer ze aan de kikkers bevestigd zijn. Het uiteinde van het touw wordt dichtgeschroefd met een aansteker opdat het niet gaat rafelen.

Wanneer dan de zeilen zijn aangebracht en er zich een tweetal vol presenteert, is het tijd voor een foto vanuit een tuin, waardoor een mooie rode gladiool de glorievolle molen een extra accent geeft.

Op de galerij hoeven geen werkzaamheden meer uitgevoerd te worden en kan de kwast gehanteerd worden om de teer aan te brengen. Om de bescherming van de planken optimaal te doen zijn, wordt dat tweemaal uitgevoerd. De witte reling steekt sterk af op het zwart van de galerijplanken.



Tijd om proef te draaien en te malen.

Met zeilen voor en een flinke gang in het wiekenstel blijkt dat er nog gewerkt moet worden aan het bijstellen van de kammen en de staven in de bonkelaars en het spoorwiel. Gelijktijdig maak ik twee koppels stenen schoon om met





malen te kunnen beginnen. Bij het openingsfeest moet immers vers gemalen meel aan de man gebracht kunnen worden. Het gaande werk is in orde en de stenen kunnen hun werk weer gaan doen. Ze hebben een half jaar lang stil gelegen, maar, naar gaat blijken, zijn ze het niet verleerd. De vers gemalen biologische tarwe kan naar de bezoekers van het feest.

Feestelijke ingebruikname van de geheel vernieuwde Desiré

Zondag 4 oktober 2015. De zon schijnt heerlijk en de wind wordt je amper gewaar. De opnieuw geschilderde baard mag gezien worden.

Een bijzonderheid is het jaartal, dat altijd al op de baard heeft gestaan. Het bouwjaar van de molen is 1875. In 1865 heeft de aankoop van de grond plaatsgevonden. De parochiekerk gaat verrijzen en de toenmalige standerdmolen blijft verstoken van de oostenwind. Deze brandt in november 1872 na de in gebruikname van de kerk door 'onvoorzichtigheid' voor een deel af. Diverse onderdelen, zoals de stander, die met brandvlekken en al gebruikt wordt als kalf voor het spoorwiel en het koppel tarwestenen, vindt je in de Desiré terug. Terug naar het feest. In alle vroegte moet ik toch een tijdlang de wieken blijven duwen ondanks de voorliggende vier volle zeilen. Voorzichtig zet Desiré er een gangetje in. Intussen is het een en al bedrijvigheid in en rond de molen. Tenten,





kramen, een podium, dierenverblijf en diverse installaties voor eten en drinken rijzen op. De eerste belangstellenden arriveren ver voor het feest gaat beginnen. De ceremonie begint met een serenade vanaf de galerij. Er zijn drie hoogtepunten, die niet onvermeld mogen blijven. Het eerste is natuurlijk het lichten van de vang door de burgemeester van Oss, Wobine Buijs en eigenaar Wim van de Camp. Het vangtouw is verlengd, zodat ten aanschouwe van de vele aanwezigen de verrichting kan worden gadegeslagen. De molen begint onmiddellijk uit zichzelf te draaien en zet er meteen een flinke vaart in. De wind is ons gunstig gezind en wakkert voldoende aan om de hele dag te kunnen genieten van de alsmat draaiende Desiré.

Het tweede hoogtepunt is de onthulling van de portretten van prinses Beatrix, de beschermvrouwe van de Nederlandse molens en het portret van Ger van de Camp, de overleden vrouw van Wim, die de beschermvrouwe is van molen Desiré.

Het derde hoogtepunt is de uitreiking van de certificaten van verdienste door Ingeborg Pouwels namens De Hollandse Molen aan Piet van de Camp en mij. Het is voor ons een complete verrassing. Voor ons beiden drukt dat de waardering uit voor bijna een levenlang werken op en aan de Megense molen. Van de vele activiteiten, die plaatsvinden licht ik er een paar uit. Met het dorsen van rogge met een dorskast uit de jaren vijftig met een nagenoeg even oude tractor, trekt veel belangstelling en levert een viertal zakken met rogge op. Jo van de Heuvel, molenaar en broodbakker, geeft 'met zijn houtoven een demonstratie van broodbakken. Met veel enthousiasme bakt hij de hele dag broden. Ook hij begint met de voorbereidingen al vroeg in de ochtend en dooft zijn oven pas na afloop van de activiteiten om 19.00 uur.

Het biologische tarwemeel wordt verkocht in onze eigen kraam, waar de kinderen ook het molentje van De Hol-

landsche Molen meekrijgen. Het is een leuk gezicht om glunderende kinderen met het molentje te zien rondlopen. Met bewonderende blik, zoals kinderen die nog ten toon kunnen spreiden, kijken ze vaak naar de gestadig draaiende molen Desiré.

De toekomst van deze molen kan weer met vol vertrouwen tegemoet gezien worden.

De succesvolle en voorspoedige restauratie is achter de rug. De bestuursleden van de Stichting Behoud Molen Desiré hebben in samenwerking met vele vrijwilligers en natuurlijk ook molenmakersbedrijf van Peter Coppes een prachtig resultaat neergezet. Megen kan weer trots zijn op de molen, die zozeer de skyline van het stadje tot een lust voor het oog maakt.



Bij dezen nodig ik elke molenliefhebber van harte uit om zich als gast te laten ontvangen op onze mooie Megense molen.

De foto's van de feestdag zijn van Joop van Casteren en van Tonny van Tongeren.

Houtcompagnie BV

ALMENUM

Houthandel
Zagerij
Import

Voor molenrestauraties

EIKEN- EN BILINGA STAMMEN IN VOORRAAD
In te zagen volgens bestek en tekening

Verder:

Iepen • Bolletrie • Steenbeuk • Douglas
Larix • Azobé • Noord Noors Grenen

Kanaalweg 108 • 8861 KJ Harlingen • Tel. 0517 - 41 33 77 • Fax 0517 - 41 48 73 • www.houtcompagnie.nl

HOUTHANDEL HOUTEX BV

Veelzijdig voor de molenbouw

- Aangedroogd eiken balkhout. Tot zeer grote maten, bijv. 50 x 50 cm
- Omloop planken en remmingswerken
- Eiken plaathout 130 - 155 - 180 - 205 mm dik
- 8 - 12 jaar gedroogd op lat, tbv wielen
- Fijnjarig Siberisch lariks 25 - 32 - 38 - 50 - 63 mm, tbv wielen
- Fokwiekschroten
- Douglas - lariks potdekselwerk



Tevens eigen zagerij/schaverij, droogkamers en transport met mogelijkheden te schaven tot 300 x 450 mm

Houthandel Houtex BV Postbus 18 • 2740 AA Waddinxveen
Tel: 0182 - 615933 • Fax: 0182 - 610105 • info@houtex.nl • www.houtex.nl



Molenwereld wenst u een voorspoedig, gezegend 2016

De bovenmolen van de Tweemanspolder bij Zevenhuizen; foto Gerard Barendse, 26 januari 2010.



'In de maand juli' en Kortenhoef

Leo Endedijk



'In de maand juli', toch voluit Kortenhoef?
Links aan de horizon waarschijnlijk de
Voorste Molen van Kortenhoef.
De werkelijke afstand tussen beide molens
is ongeveer 800 m zodat de molen veel
verder weg lijkt te staan; rechts van de roe
de Prutmolen.

In Molenwereld 2015-6 betoogt Johan Bakker dat de molen op het schilderij 'In de maand juli' van Paul Gabriël niet de Achterste Molen van Kortenhoef is.



▲ Uitgevers van Ansichtkaarten maakten al vroeg gebruik van de schilderijen van Gabriël. Dr. Trenkler Co. uit Leipzig gaf in 1906 deze Ansichtkaart van de Achterste molen uit, merkwaardigerwijs vermeld als 'Molen bij Laren'. Dat klopt zeker niet.



▲ Sterk vergroot fragment uit het schilderij met de Voorste Molen van Kortenhoef

Bakker baseert zich daarbij o.a. op foto's van de Bankrasmolen, die de Middelpolder bij Ouderkerk a/d Amstel bemaalde. Qua situering vertonen deze afbeeldingen grote overeenkomsten met het beroemde schilderij van Gabriël. Alleen was de Bankrasmolen een buitenkruier, terwijl Gabriël een binnenkruier schilderde. Bakker oppert dat Gabriël mogelijk deze aanpassing doorvoerde om de compositie kloppend te maken.

In Molenwereld 2015-12 reageert Gerrit Keunen op het artikel van Bakker met de conclusie dat Gabriël zijn beroemde schilderij heeft 'geconstrueerd' door de 'geleende' Achterste Molen te implan-

teren in de foto van de Bankrasmolen. Keunen noemt 'In de maand juli' zelfs een "gephotoshopt" schilderij! Het was om tijdsredenen niet mogelijk in het kader van dit artikel op de reactie van Keunen te reageren, wellicht gebeurt dat in een later stadium.

Tot nog toe werd de afgebeelde molen op 'In de maand juli' altijd gedetermineerd als de Achterste Molen te Kortenhoef. Ook in het boek *Meesters en Molens*, dat ik samen met Charles Dumas in 2007 schreef bij de gelijknamige tentoonstelling van molenschilderijen en -tekeningen. Ik realiseer mij nu dat we destijds de situering van de molen van anderen overgenomen hadden zonder een kritische blik. De stelling van Bakker lijkt op het eerste gezicht ook goed onderbouwd en de overeenkomsten tussen schilderij en foto's zijn opvallend. Redenen genoeg om dieper in het onderwerp te duiken. Ingeborg Pouwels ondernam daarbij een ware zoektocht door boeken en musea, langs conservatoren, molenkenners, molenschilders, etc. Haar bevindingen vormen de basis voor dit artikel.

Schetsen ter plekke

Paul Gabriël maakte deel uit van de Haagse School, een groep schilders die brak met de tot dan toe gebruikelijke manier van landschappen schilderen: imaginaire voorstellingen die in het schil-



▲ Sterk vergroot fragment uit het schilderij met de Prutmolen.

dersatelier gecomponeerd werden. De schilders van de Haagse School trokken (in navolging van de schilders van Barbizon) erop uit om het Nederlandse landschap vast te leggen. Tentoonstellingen in Den Haag en Dordrecht hebben dat recent nog mooi in beeld gebracht.

Daarbij moet wel bedacht worden dat men meestal op locatie schetsen maakte, geen schilderijen. Als er al geschilderd werd, dan was dat op klein formaat dat paste in een schildersdoos. 'In de maand juli' is een relatief groot schilderij van 102 bij 66 cm dat Gabriël nooit op locatie geschilderd kan hebben. Het was een atelierstuk, gebaseerd op schetsen ter plekke. Kortenhoef en de veenderi-



Een in 1920 verzonden Ansichtkaart van de Voorste molen, de nog steeds bestaande molen die allerwegen bekend staat als 'De molen van Gabriël'. De biotoop was toen heel wat beter dan nu!



▲ De korenmolen De Lelie van Kortenhoef, geschilderd door Gabriël. De molen brandde na blikseminslag op 16 oktober 1890 af.

▼ De Middelste molen van de polder Kortenhoef (foto ir. W. Voerman).

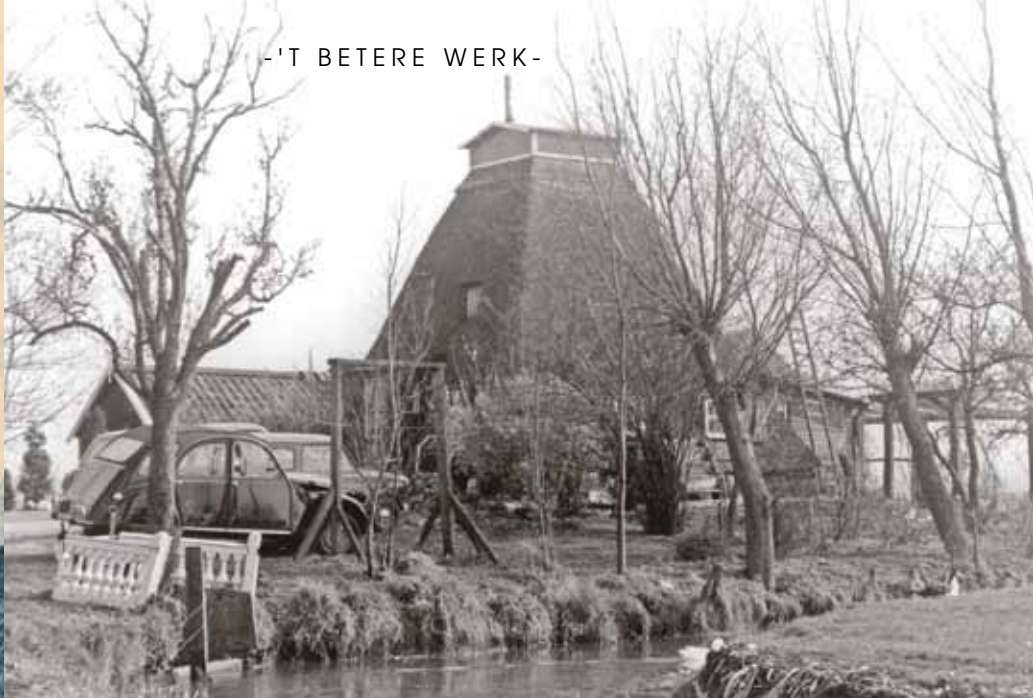


jen rond Kampen waren favoriete stekken van Gabriël.

Gabriël nam een bijzondere plek in binnen de Haagse School. In tegenstelling tot zijn collega's die hun landschappen in grijstinten bleven schilderen, onderscheidde hij zich door zijn onderwerpen te laten baden in helder zonlicht en een helder en contrastrijker kleurgebruik toe te passen. 'In de maand juli' is daar een van de hoogtepunten van. Afwijkend qua vorm – staand en niet liggend – met de molen als onderwerp centraal in beeld, niet volgens de gulden regel het onderwerp op éénenderde links of rechts. Het schilderij ademt een warme zomerse dag uit, met weinig wind en mogelijk onweer in de dreigende lucht. Zeker als je voor het schilderij zelf staat, voel je als het ware de warmte op je afkomen. De compositie is opgebouwd uit horizontalen, verticalen en diagonalen en wordt ook wel gezien als voorloper op het geometrische ordeningsprincipe dat schilders in het begin van de 20ste eeuw gingen volgen. Mondriaan is in zijn vroege werk ook geïnspireerd door Gabriël.

Molenschilder van de Haagse School

De werkwijze van Gabriël is door kunsthistorici diepgaand onderzocht en vertoont eigenlijk een vast patroon: schetsen op locatie en vervolgens in het atelier uitwerken in een schilderij. Daarbij werd de werkelijkheid geen geweld aangedaan. In tegenstelling tot bijvoorbeeld collega Jacob Maris – die maakte wat wel genoemd wordt een eigen "organische Maris-stad" uit verschillende stedelijke elementen – nam Gabriël nooit een loopje met de realiteit in de zin dat belangrijke onderdelen van een werk anders werden weergegeven dan de realiteit. Op detailniveau kon dat wel het geval zijn. Een aanpassing van de molen van buiten- naar binnenkruier past dan ook niet bij de werkwijze van Gabriël, als we de kunsthistorici volgen.



▲ Het restant van de Prutmolen (foto P. Grund, april 1976).

In 1889 kocht het Rijksmuseum het schilderij 'In de maand juli' op de tentoonstelling Levende Meesters in Amsterdam. Het werk is waarschijnlijk in het atelier van Gabriël gemaakt, hij verhuisde in 1883 van Brussel naar Scheveningen. Hij bleef wel tekenen en schetsen op locatie in Nederland. Jaarlijks was hij in Kortenhoef te vinden, hetgeen uitvoerig gedocumenteerd is. Gabriël was de stichter van de schilderskolonie in het Vechtstreekdorp. Gabriël maakte een groot aantal tekeningen en schilderijen van Kortenhoef en het landschap, waarbij molens veelvuldig voorkwamen. Niet voor niets wordt Gabriël wel de molenschilder van de Haagse School genoemd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat 'In de maand juli' gekoppeld werd aan de Achterste Molen in Kortenhoef, de meest oostelijke molen van een drietal binnenkruiers ten westen van dit Noord-Hollandse dorp.

De Kortenhoefse binnenkruiers

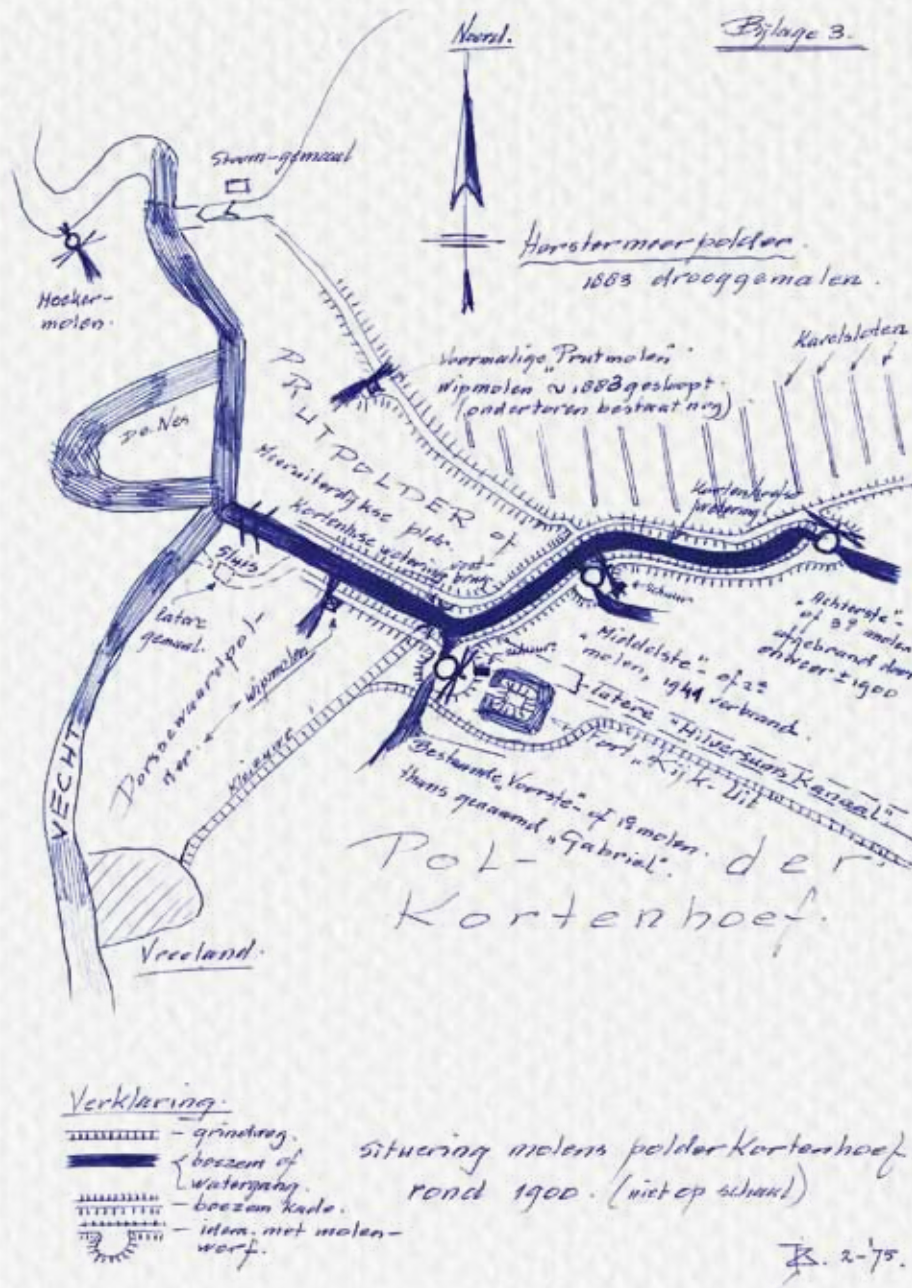
De drie Kortenhoefse poldermolens vormden geen driegang, maar bemaalden eerst de Dorseveense en de Grongse polder, van west naar oost. Later werden deze samengevoegd tot één polder, de Kortenhoefsepolder. De meest westelijke molen, de Voorste Molen, werd in 1635 gebouwd naar het bestek van Molen K. Dit was een Schermer bouwbestek, doch men vergrootte alle lengtematen van tafelementen, achtkantstijlen etc. en maakte alle balken zwaarder. Zo ontstond voor het eerst een binnenkruier van 26 meter vlucht, die molenkenners, vanwege de grootte wel een "Barbaarse Bak" noemden.

De Kortenhoefse wipmolen – de Middelste molen – werd in 1632 vervangen door een binnenkruier.

Deze brandde in 1704 af en werd vervangen door een nieuwe binnenkruier op de oude fundering; doch hoger, zodat deze ook 26 meter vlucht kreeg. De meest oostelijke molen – de Achterste Molen – verrees in 1633 als binnenkruier

▼ De beide overgebleven Kortenhoefse molens nog in vol bedrijf; op de voorgrond de Voorste molen, gezien vanuit de polder.





▲ Situatie schets van de Kortenhoefse molens (tekening ing. J. den Besten).

op de plek van de oude Grongse Molen. De molen brandde af in 1889 en werd niet herbouwd, omdat de naastgelegen Horstermeer inmiddels drooggemalen was met stoomkracht. Er ontstond zoveel kwel van de Kortenhoefse polder naar de Horstermeerpolder, dat men met twee molens, in plaats van drie, de bemaling gemakkelijk aan kon. De Achterste molen was de kleinere en rankere telg van de Kortenhoefse driegang. Dat is ook goed op het schilderij te zien.

Stichting Curtevenne nam de twee overgebleven molens in 1935 in bruikleen. Op 11 januari 1942 ging door onvoorzichtigheid van de in de molen wonende onderduikers de Middelste Molen in vlammen op. Ze stookten de kachel te hoog op, gingen ondertussen schaatsen en waren te laat om de molen te redden. In 1951 werd de Stichting Molen



▲ Fragment van een topografische kaart van omstreeks 1850. De Middelpolder is nog niet uitgeveend en het Pancrassermeeer ligt als een plas op polderpeil in de polder. Toen al het veen rond het meer verdween voor de turfwinning ging het meer op in een grote waterplas die vervolgens werd drooggemaakt.

Gabriël opgericht, die de Voorste molen in beheer kreeg.

Ten noorden van de "Molen van Gabriël" staat nog een ondertoren van een wipmolen. Het betreft de molen van de Meeruitdijksche of Prutpolder, die aanvankelijk met twee andere wipmolens genoemde polder bemaalden en uitmaalden op de Ringvaart van de Horstermeerpolder. Eind 19^e eeuw raakte de molen buiten bedrijf en even later werd de bovenhuis verwijderd. De ondertoren bestaat nog en is nu in gebruik als woonhuis.

Kijkrichting van het schilderij

Als gezegd, Gabriel schetste en schilderde zo nauwkeurig mogelijk naar de werkelijkheid en ging geen veranderingen toepassen om het kunstwerk mooier te maken. Dat geldt mijns inziens ook voor 'In de maand juli', althans voor het landschap rondom de molen dat wel degelijk op Kortenhoef wijst. Op de bijgevoegde kaart inclusief zichtlijnen én dooie hoek zijn die landschapselementen als volgt te zien van van rechts naar links: de kerk van Nederhorst den Berg (vastgesteld door leden van de Historische Kring Nederhorst den Berg), het buiten Veenenburg in Overmeer (daar zijn geen foto's of tekeningen van bekend), de inmiddels door een stoomgemaal aan de noordzijde van de polder drooggemalen Horstermeer, het bovenhuis en ondertoren van de onttakelde wipmolen De Prutmolen, prominent in het midden als hoofdonderwerp de Achterste Molen en links van deze de lage boezem en het lege landschap over de Dorsssepolder met in de verte waarschijnlijk de Voorste Molen van Kortenhoef. Toegegeven, deze laatste staat voor het gevoel ver weg. Echter, als je ter plekke bent staat de molen ook verder weg dan je zou denken. Achter de molen en het schuurtje vallen de Dorsssepolder, de Middelste Molen en de Dorssmolen weg; kasteel Nederhorst en molen De Blijk vallen weg achter de bomen aan de horizon.

Als het bovenstaande topografisch klopt (en er is geen aanleiding dit niet aan te nemen), schilderde Gabriël dus vanaf de achterwaterloop van de Achterste Molen. Bakker gaat van een voorwaterloop uit, maar de kijkrichting moet vanwege genoemde landschapselementen 180° anders zijn en we zien dan rechts op het schilderij de Horstermeerpolder. Deze polder heeft waterstaatkundig niets met de Achterste Molen te maken behalve dan dat de dijk van de achterwaterloop, rechts op het schilderij, onderdeel uitmaakt van de ringdijk van de Horstermeerpolder. Op het looppad van deze ringdijk schilderde Gabriël een mannetje (de molenaar?). De sloten rechts van de molen lopen op het schilderij, in dezelfde richting als op de topografische kaart. De onttakelde Prut-

molen rechts van de binnenkruier is een uniek element dat alleen al bijna bewijst dat we in Kortenhoef zijn.

Het licht komt van links, dus uit het zuidwesten. Het is kennelijk een zomerse dag en de middag vordert. De molen staat op het oosten, maar gelet op de rookpluim uit het schuurtje is er weinig wind. Gabriël schilderde op zowel 'In de maand juli' als op het schilderij van de Middelste Molen een windvaantje. Deze is ook terug te vinden op foto's van de Kortenhoefse molens. De Bankrasmolen had geen vaantje.

Drie opties over de waterloop

Is daarmee onomstotelijk vast komen te staan dat het schilderij in zijn geheel de situatie rond de Achterste Molen weergeeft. Daar kunnen kanttekeningen bij geplaatst worden. De waterloop lijkt immers eerder een voorboezem dan een achterwaterloop. Er zijn dan drie opties.

1. Gabriël schilderde wel degelijk de achterwaterloop. Aangezien de boezem van de Kortenhoefse polder bij de Achterste Molen begon, ligt die dus alleen aan de linkerkant van de molen. Dat het een lage boezem was, klopt en is nog ter plekke te zien. De molens maalden inderdaad niet hoog op en de boezem ter plekke is weliswaar vrij breed maar niet diep en de dijkjes zijn niet hoog. Dit was overigens tevens zo bij de molen van de Stichtse- en Ankeveensepolder in Nederhorst den Berg.
2. Gabriël gebruikte de voorwaterloop van de Achterste Molen op het schilderij. Afbeelding twee bij het artikel van Keunen laat dat zien. Alleen zien we daar weer geen waterloophek op.
3. Gabriël gebruikte de voorwaterloop van de Bankrasmolen in het schilderij als basis voor de compositie. Of hij dat deed door een foto te kopiëren is in de kunsthistorisch literatuur niets te vinden. Maar wellicht kan nader onderzoek hier uitsluitsel bieden. Als deze derde mogelijkheid de juiste is, verklaart dat ook dat we een vjzelmolen en niet een schepadmolen zien.

Welke van de drie hypothesen nu de juiste is, zal nader onderzoek moeten uitwijzen. Wellicht kan door röntgenfoto's of andere moderne technieken ontdekt worden of er een ondertekening is in het schilderij, dat meer informatie verschaft.

Tenslotte nog een paar kanttekeningen bij hetgeen Bakker doet concluderen dat het om de Bankrasmolen gaat. De onderbouw van Gabriëls molen is niet betimmerd met planken; de kleur en de structuur wijst op baksteen, aldus Bakker. Bij uitvergroten van afbeeldingen van het schilderij lijkt er toch sprake te zijn van betimmering. Het zonlicht valt op deze betimmering en is daarom licht van



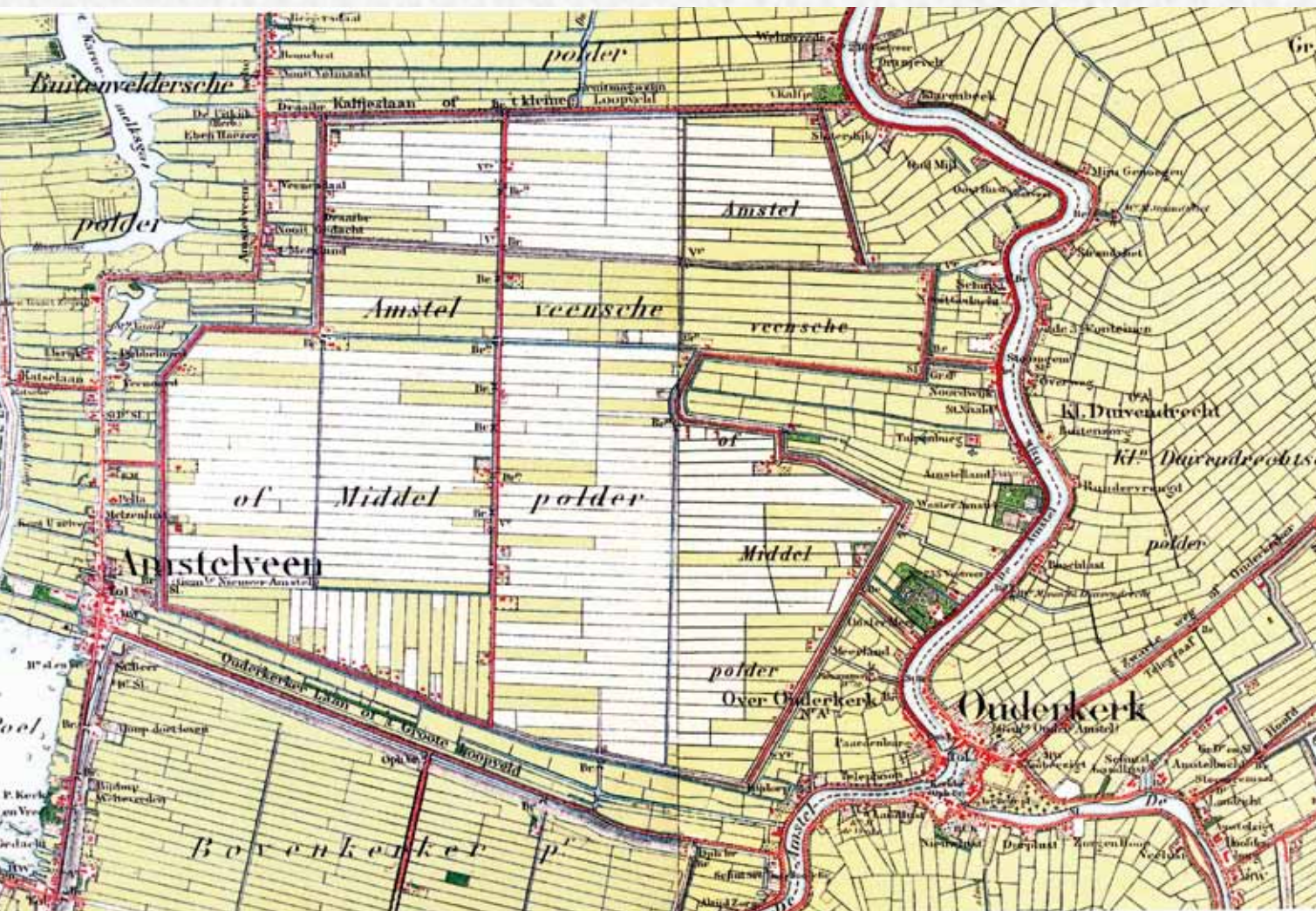
▲Blikveld vanaf de achterboezem van de Achterste molen met de zichtbare molens omstreeks 1900.

kleur. Een schraal en slecht onderhouden geteerd achtkant licht lichtbruin op in de zon, het hoeft dus geen stenen onderkant te zijn. Waar schaduw is, schilderde Gabriël de onderbouw donker. Gabriël schetste vaak vanuit het bootje dat hij regelmatig op zijn tochten gebruikte. Hiervan zijn zelfs schilderijen te vinden. Dat verklaart in een aantal gevallen zijn positie ten opzichte van de geschilderde molen.

De foto van de Bankrasmolen waar Bakker zijn conclusie op baseert, is een oude foto waarvan het jaartal en de fotograaf niet bekend zijn. Rechts van de molen lag het Pancrassermeer Om dit droog te kunnen malen en de Middelpolder te kunnen vervenen, werd er eerst een ringdijk aangelegd. Dit laatste was een eis van Amsterdam om aan vervening te mogen beginnen. De bedijking werd in 1876 aangelegd en de vervening en het leeg-



▲Blikveld vanaf de achterboezem van de Achterste molen met de zichtbare molens en overige markante objecten omstreeks 1900.



▲ De uitgevende en vervolgens drooggemaakte Amstelveensche of Middelpolder, op een topografische kaart van omstreeks 1890.

malen van het Pancrassermeer vonden vanaf 1880 plaats. De dijk lag vlak achter de molen langs. Deze is niet op de foto te zien of terug te vinden. De foto zou dan van vóór 1876 moeten zijn (kan, maar onwaarschijnlijk), maar dan hadden we het Pancrassermeer nog gezien.

Over de kerktoeren rechts op het schilderij schrijft Bakker: (...) "De kerktoeren op de achtergrond laat zich uitstekend rijmen met de dorpskerk van Amstelveen" (...) Dat kan helaas niet. Vanuit het gezichtspunt van zowel de schilder als de fotograaf zou de kerktoeren topografisch gezien aan de linkerkant en niet aan de rechterkant van de molen moeten staan (zie- Ouderkerk aan de Amstel: www.topotijdreis.nl). Op de foto is links van de molen ook in de verste verte geen andere molen of kerktoeren aan de horizon te ontwaren.

Conclusies

Het schilderij 'In de maand juli' is zonder twijfel gesitueerd in het landschap rondom de Achterste Molen van Kortenhoef. De afgebeeld molen is zeer waarschijnlijk ook deze binnenkruier. Twijfels moeten gezet worden bij de waterloop. Ook is de vraag of Gabriël een vijzel- of een schepadmolen schilderde. Nader tech-

nisch en kunsthistorisch onderzoek zou wellicht uitsluitel kunnen bieden.

Dat alles neemt niet weg – en daar is iedereen het hartroerend over eens – dat de schoonheid van dit werk onovertroffen is. Terecht noemt Bakker 'In de maand juli' het op één na mooiste molenschilderij. "De molen bij Wijk bij Duurstede" van Jacob van Ruisdael spant de kroon, maar Gabriël staat zonder discussie op nummer twee. Of de molen en de waterstaatkundige situatie nu al dan niet op Kortenhoef wijzen, dat doet daar niets aan af.

Voor dit artikel kreeg ik advies en hulp van Ingeborg Pouwels, Leo van der Drift, Charles Dumas, Teus van de Kemp, *Historische Kring Nederhorst den Berg*; Agnes Oomen, *Stichting Molen Documentatie Amster-dam*; drs. Carole Denninger-Schreuder, *Kunsthistorisch Service Bureau*; ing. Jan den Besten, *molenkenner*, auteur van het artikel: 'Hoe oud is de molen van Kortenhoef?'; Loenen aan de Vecht 1984; *Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie*, Eva Geudeker, *Hoogsteder en Hoogsteder Den Haag*, Wouter Pfeiffer; Menne Kosian, *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*. De inhoud van het artikel is uiteraard geheel voor mijn rekening.

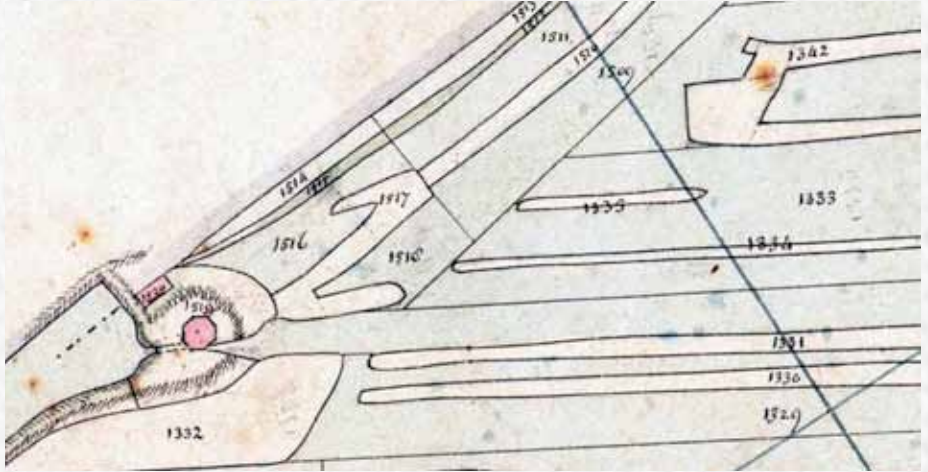
Naschrift

Als auteur van het artikel 'Welke molen op 'Juli'?' wil ik toch graag wat kanttekeningen plaatsen bij het verhaal van de heer Endedijk. Cruciaal in zijn betoog is de kijkrichting van de schilder. Hij gaat er vanuit dat de molen weergegeven is vanuit de polder, terwijl ik er van uitga dat de molen gezien is vanaf de voorboezem. Het een sluit het ander uit en dat werkt door in de identificatie van de molen. Als de molen inderdaad weergegeven is vanuit de polder dan kan de molen nooit in de setting van de Bankrasmolen zijn weergegeven en valt mijn verhaal volledig omver.

De stelling dat de molen is weergegeven vanuit de polder is in mijn ogen onhoudbaar. Op het schilderij komen ter weerszijde van de molen landhekken voor die naar beneden aflopen. Dat betekent dat de boezem hoger ligt dan het omringende polderland. Dat is bij een achterboezem onmogelijk, hooguit bij een molengang, en daar is - zoals de heer Endedijk ook aangeeft - geen sprake van. Verder is er achter de molen niets wat wijst op een boezem waarop uitgemaal wordt en die zou er toch moeten zijn. De lage positie van de molen ten opzichte van het boezemwater en de hoogte van de molenwerf laat



▲ Fragment uit de topografische kaart van omstreeks 1890 met de Pancrasser molen, alias Bankrasmolen. Links de ringdijk en ringsloot van de droogmakerij en achter de ringdijk de boerderijen in die droogmakerij.



▲ Fragment van de kadastrale minuutkaart van omstreeks 1830 met de Achterste molen. De genummerde percelen liggen alle in de polder Kortenhoef, in de legervoor het overgrote deel aangegeven als 'rietland' en 'water'. De grote ongenummerde hoek linksboven is de Horstermeer, gemeente Nederhorst den Berg.

nauwelijks enige opvoerhoogte toe; toegegeven het was ook niet veel.

De polder rechts op het schilderij kan nooit de Horstermeerpolder zijn. Vergelijk de situatie op het schilderij met het fragment van de kadastrale minuutkaart met de Achterste molen. Als men vanuit de achterboezem richting molen kijkt dan ligt alle grond rechts (de genummerde percelen) in de polder Kortenhoef. Het meeste ervan is water zoals de percelen 1518, 1329, 1333. De rest is veelal rietland. De ringdijk van de Horstermeer ligt veel verder naar achteren (langs de percelen 1514 en 1513). Kaden langs de achterboezem ontbreken en dat sluit de mogelijkheid dat de kade rechts van de molen de ringdijk van de Horstermeer is uit. Daardoor kan de situatie op het schilderij de situatie met de Achterste molen aan de ringdijk van de Horstermeer niet weergeven.

Na kennis genomen te hebben van het artikel van Gerrit Keunen neem ik op grond van zijn betoog graag aan dat de onderzijde van het achtkant betimmerd is. (Toen ik in 2009 het schilderij in de Kunsthal in Rotterdam grondig bekeek, en om goed te zien zo ongeveer met mijn neus tegen het schilderij aanstond, voelde een suppoost zich geroepen in te grijpen en trok mij terug. Ik zag overigens geen spoor wat op horizontale planken wees, vandaar dat ik, mede op de gele kleur, opteerde voor metselwerk.)

Dat de droogmaking van de Middelpolder een ringdijk vereiste is logisch. De eerste stappen voor de ringdijk, het graven van een dijksleuf, werden al in 1846 gezet. Deze dijk lag volgens een kaart 250 m achter de molen. Dat die dijk op de foto's met de molen niet of moeilijk te zien is, is niet verwonderlijk omdat de kruinhoogte min of meer gelijk aan het

bovenland zal zijn geweest. Die situatie komt men meer tegen en men kijkt als het ware over de dijk heen. Dat is ook te zien op de afbeelding van de Bankrasmolen in *Molenwereld* 2015-6-240, waar rechts van de molen een boerderij zichtbaar is. Die staat achter de ringdijk, maar die is eigenlijk niet zichtbaar. Dat geldt ook bij het huis rechts ervan.

Het was de oorspronkelijke bedoeling dat de twee bestaande molens de polder zouden blijven bemalen en mocht dit niet voldoende zijn dan zou er een derde molen aan de Amstel bij worden gebouwd. Daarom was het 'Bestuur van de Geotroijeerde Verveening' ook betrokken bij de vernieuwing van de Bankrasmolen in 1857 (zie advertentie in *Molenwereld* 2015-6-244). Maar er kwam een stoomgemaal en de Bankrasmolen bleef nog een tijd alleen dienst doen voor de bovenpolder. De achterboezem van de molen

De Bankrasweg noordwaarts gezien. Het bruggetje illustreert het nagenoeg gelijke niveau van de ringdijk en de bovenpolder. De zijvaart naar rechts vanuit de ringsloot is de vroeger molensloot voor de Bankrasmolen (foto Google Streetview).





▲ Een duiker onder ringsloot en de Bankrasweg (ringdijk van de polder) voert het water uit de droogmakerij via een tocht door de bovenpolder naar het gemaal aan de Amsteldijk. Een dergelijke oplossing zal het polderbestuur ook voor ogen hebben gestaan bij de vernieuwing van de Bankrasmolen in 1857 (foto Google Streetview).

loopt op de oude foto (zie *Molenwereld* 215-6-239) rechts naar achteren toe weg naar een brug, uiterst rechts zichtbaar, die niet anders dan in de ringdijk gelegen kan hebben en dat klopt dan weer uitstekend met de oorspronkelijke bedoeling om de molen ook de veenderij te laten bemalen. De veenderij lag uiteraard achter de ringdijk. Het stoomgemaal werd in 1878 gebouwd, waarna de molen zijn functie voor de vervening c.q. de droogmakerij verloor en de brug moest verdwijnen. Dat betekent dat de foto voor 1879, het jaar waarin het gemaal in bedrijf is genomen, genomen moet zijn. Het klopt dus allemaal uitstekend.

Er is dus veel in de directe omgeving van de molen dat het mijns inziens onmogelijk maakt dat de molen op het schilderij de Achterste molen van Kortenhoef gezien vanuit de polder is. Daar kunnen zaken aan de horizon niet tegenop, nog afgezien van de vraag of je daar dan in die situatie doorslaggevend gewicht aan mag geven.

Last but not least: Keunen nam bij zijn artikel een foto van een schilderij van Gabriël op met onmiskenbaar de Achterste molen (blz. 454). Dat schilderij zou dan de molen tonen van min of meer hetzelfde standpunt als voor 'In de maand Juli', maar de verschillen zijn immens. Alleen klopt de entourage van dit schilderij uitstekend met het kaartmateriaal en de waterstaatkundige situatie.

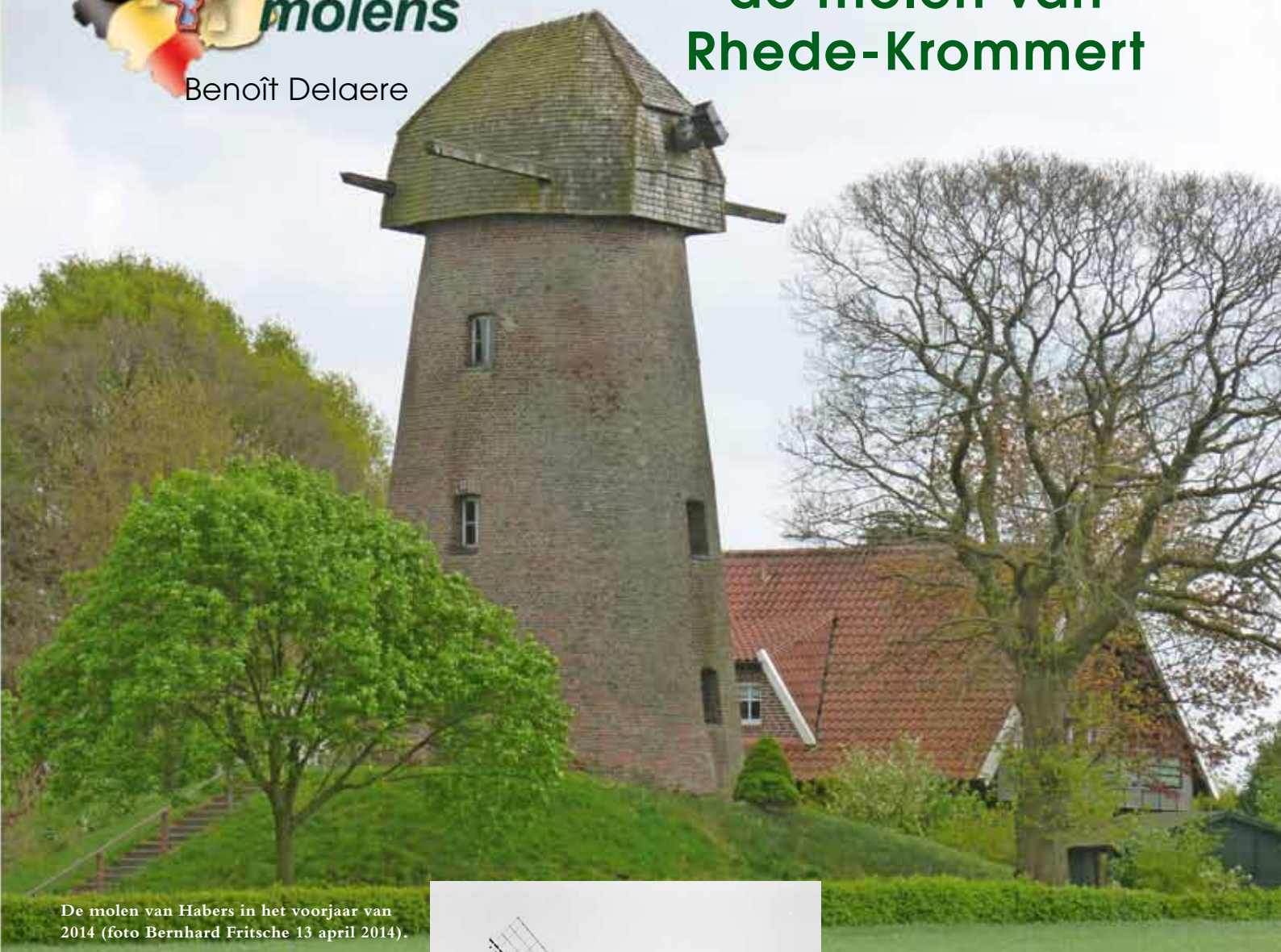
Ik wil graag geloven dat de molen op het schilderij de Achterste molen van Kortenhoef is, maar dan wel volgens de verklaring die Gerrit Keunen er in het vorige nummer van *Molenwereld* ervoor gaf. Aldus zijn we er het uiteindelijk alle drie over eens dat de molen op 'In de maand Juli' de Achterste molen is, al scheiden de wegen op het punt van de setting.



▲ De Achterste molen op een schilderij van Gabriël gezien vanuit de polder van een min of meer gelijk standpunt datde heer Endedijk voor 'In de maand Juli' aanneemt: de verschillen zijn enorm.

jsb. 

Herstel daagt voor de molen van Rhede-Krommert



De molen van Habers in het voorjaar van 2014 (foto Bernhard Fritsche 13 april 2014).

Tot 1922 waren er vier windmolens op het grondgebied van Rhede, een plaats ongeveer vijftien kilometer ten zuiden van Winterswijk. Eén windmolen stond op het goed Stevering in Vardingholt en werd gesloopt in 1923. Een andere stond aan de Schnad in Vardingholt, ongeveer twee kilometer ten noorden van de stad Rhede. Een derde molen stond aan de Krommerterweg in Altrhede. Deze was gebouwd in 1860, maar in 1953 werden de laatste restanten gesloopt. Nu bestaat alleen nog maar de molen van Habers in Rhede.

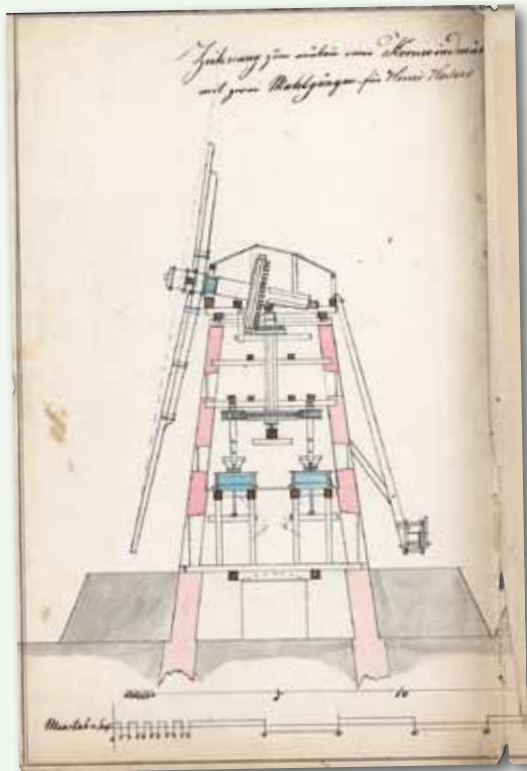
De in 1881 gebouwde molen schakelde in 1920 om op motorbedrijf. Vijf jaar later werd het bedrijf gestaakt. Het belang van de molen als een markant gebouw voor de regio laat zich afleiden uit het opnemen op de monumentenlijst in het jaar 1936. Het gebouw is daardoor langer monument dan maalwerktuig. Het behoud



◀ Een oude zwart-wit foto uit 1989 toont de molen Haber nog met zijn wieken. Die werden eraf gehaald in 2004. Tot de oprichting van de 'Molen Power Krommert e.v.' waren er toen geen verdere daadwerkelijke activiteiten (foto Bernhard Fritsche 1989).

van deze laatste molen is het doel van de hiertoe speciaal opgerichte vereniging 'Mühlenpower Krommert'.

De beschermde status van de molen sinds 1936 via een monumentenlijst is een vroeg aantoonbare vorm van monumentale cultuur. Al in 1966 is er een eerste restauratie door de lokale heimatverein. Ze herstelt het metselwerk en de kap krijgt een nieuwe bedekking. In 1980 worden er verder werkzaamheden aan de molenkap uitgevoerd en de molen krijgt nieuwe wieken die drie jaar bij een storm losraken. In de loop der jaren worden steeds weer werkzaamheden



▲ Reproductie van een doorsnedetekening bij de bouwvergunning uit het jaar 1880 (Afb. Coll. Molen Power Krommert e. V.).

aan het metselwerk en de molenconstructie uitgevoerd. Met de demontage van de wieken in 2004 eindigen de instandhoudingsmaatregelen voorlopig.

Mühlenpower Krommert

Sinds 2014 komen weer mensen bij elkaar om van gedachten te wisselen over het historische erfgoed van hun regio. Op 25 juli van dat jaar is uit deze groep de vereniging 'Mühlenpower Krommert' ontstaan. Ze willen niet alleen de molen restaureren en maalvaardig maken, maar de molen ook nieuw leven inblazen.

Het doel van de vereniging is Habers molen als monument te behouden en alle nodige maatregelen te nemen voor gebruik in het kader van heimat- en monumentenzorg, onderwijs, wetenschap en kunst. Om dit doel te bereiken, moeten herstelwerkzaamheden worden uitgevoerd. De vereniging verplicht zich ertoe het onderhoud, de zorg en het bedrijven van de molen te verzekeren. Bovendien wil zij evenementen over de lokale geschiedenis en rondleidingen organiseren. De molen zal als buitenschoolse leerplaats voor scholen en groepen open staan.

Het doel van de vereniging is de succesvolle renovatie en het culturele gebruik op een solide basis, zodat het monument als historisch erfgoed voor toekomstige generaties bewaard blijft.

De kroniek van de molen van Habers over 1880-1925

De oprichter van de molen in Krommert was Heinrich Habers, die werd geboren op 18 september 1847 in Isselburg.

De 'Münsterse regering' verleende de bouwvergunning op 29 november 1880. Zo ontstond na de bouwtijd van een jaar de eerste windmolen in het kaspel (kerspel, parochie) in het zuiden van Rhede. De aangetrokken architect Van der Linde kwam evenals de molenmaker Hülsken uit Dingden. Het bouwbedrijf kwam uit Holland.

Een gebruikelijke beltmolen, 'Durchfahrtholländer', kon de architect niet ontwerpen, omdat de vorm van het perceel het niet toestond. Dus kwam er maar één toog. De molenbelt werd aangeaard met burenhulp. De muren zijn gemaakt van het veldbrand bakstenen. De houtconstructies en de kap zijn gemaakt van eikenhout, de kap werd afgedekt met teerpapier, de wieken waren gemaakt van larikshout. Volgens de tekening had de molen had twee koppel stenen, namelijk één boekweitsteen en één voersteen.

Dankzij de industrialisatie werden machines ingezet die onafhankelijk van het weer waren. Al vóór de Eerste Wereldoorlog deed een zuiggasmotor zijn intrede. Later, na 1920 nam een stoommachine, een locomobiel, het werk over.

In 1954 verhuisde staakte de familie Haber het molenaarsbedrijf. Rond de molen werd het stil en verval deed zijn intrede.

Monument

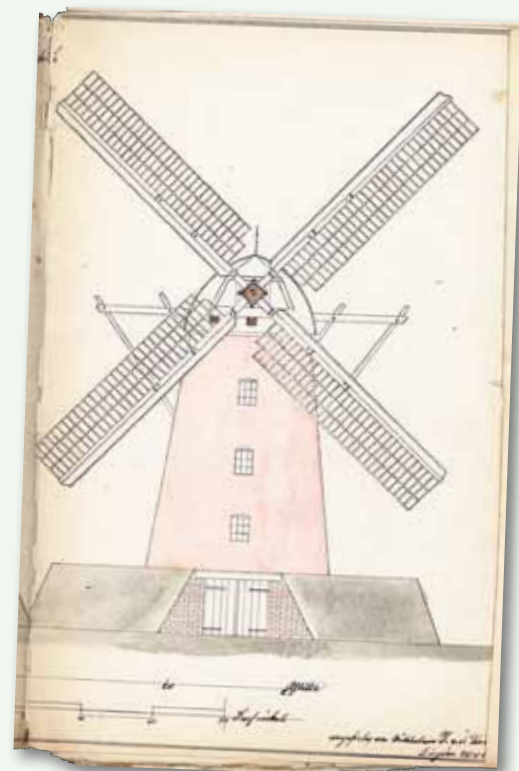
In de vroege jaren 1960 trok de Heimatverein zich het lot van de molen aan. erfgoed. Zo slaagde zij erin de eerste publieke middelen te krijgen voor de renovatie in 1986. 11.000 DM werden bijeen gebracht door het Landesverband Westfalen-Lippe, de kreis Borken en de gemeente Krommert. De restauratie van de molen begon: de kap werd gerepareerd, het metselwerk hersteld en de ramen geschilderd. In het jaar 1980 werden nog eens 67.000 DM toegestaan en besteed aan restauratiewerk: de kap werd met handgekleefde eiken schaliën gedekt en nieuwe eiken roeden werden gestoken. Maar al in 1983 raakte tijdens een storm de ijzeren as en daarmee het hele kruis van zijn plaats. In november 1984 werden de wieken weer op hun plaats gebracht. In dezelfde maand kreeg de molen een plaats op de lijst van beschermde monumenten van de stad Rhede. In 1985 kreeg het monument een nieuwe molensteen en werd de buitenomgeving aangepakt. In 1989-1990 maakte molenmaker Hülsken een nieuwe rondsels en stak nieuwe kammen in het spoorwiel. In mei 1990 werd een nieuw koppel stenen met toebehoren geïnstalleerd. In 1991 werd een opname van de hele molen met inventaris gemaakt.

De molen is in verkeert algemeen in goede staat. De zolderbalken moeten nader worden onderzocht en gedeeltelijk vernieuwd worden. Ontbrekende onderdelen in de molentechniek worden aangevuld. Zelfs een zeldzaam voorbeeld van het nog aanwezige luiwerk dat door wind of spierkracht kan worden aangedreven, wordt opnieuw volledig functioneel

gemaakt. Om zoals in vroeger tijd weer graan te malen heeft de molen weer wieken nodig.

De vereniging wil het monument tegen verdere schade te beschermen en de behoudswaardige bouwsubstantie zorgvuldig bewaren. Daarbij moeten zo veel bestaande elementen en details behouden blijven of worden hersteld. De bijna volledig van hout gemaakte aandrijftechniek in de kap moet voor de bezoekers uiteindelijk na voltooiing te bezichtigen zijn.

De bewaard gebleven molen in Krommert behoort tot de laatste getuigenissen uit de wereld van het werk van een molenaar in de pre-industriële tijdperk. Het behoud en het toekomstige gebruik is een grote zorg voor de stad Rhede en voor de burgerij. De daaruit voorkomende vereniging 'Molen Power Krommert e. V.' heeft de verantwoordelijkheid voor het monument overgenomen. Op 16 december 2014, nadat alle gegevens beschikbaar waren, is de eerste subsidieaanvraag opgesteld door de vereniging. De totale renovatiekosten zijn ten minste 300.000 euro naar schatting. Over de molens in Rhede bestaan meerdere wetenschappelijke studies en publicaties. In de serie Heimatverein Rhede verscheen in 1990 deel 9, getiteld *Molens in de gemeente Rhede*. De auteurs waren Maria Dresemann, Heinz Dückershoff en Magda Hentschel. Dirk Wedemann heeft in 1991 als scriptie voor het vakgebied Ontwerp en Realisatie van de faculteit bouwkunde van de Universiteit van Dortmund het lot van de molens in Rhede beschreven.



▲ Reproductie van een opstaltekening bij de bouwvergunning uit het jaar 1880 (Afb. Coll. Molen Power Krommert e. V.).



Oude gemaal van de polder Kromme, Geer en Zijde gesloopt

In september jl. is het oude gemaal van de polder Kromme, Geer en Zijde in Ouderkerk aan den IJssel gesloopt. Het gemaal was gebouwd in 1916 ter vervanging van de windbemaling en heeft dus net geen eeuw bestaan.

De polder Kromme, Geer en Zijde werd al in de 15^e eeuw door drie molens bemalen, één voor het deel Zijde en twee voor de delen Kromme en Geer. Deze sloegen het overtollige water uit op een voorboezem, vanwaar het water op de Hollandsche IJssel geloosd werd. Vanwege inklinking van de bo-

► **Het gemaal van de polder Kromme, Geer en Zijde, gezien vanaf de IJsseldijk (foto 5 juni 2010).**

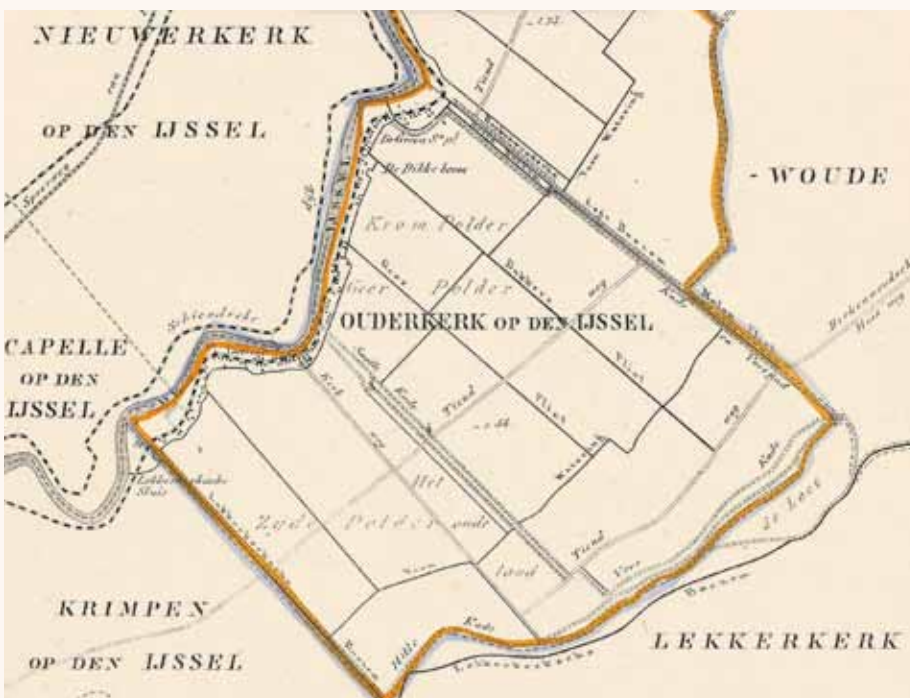
► **Aanbesteding van de afbraak van de oude en de bouw van de nieuwe Hoge Molen; advertentie uit de *Nederlandsche Staatscourant* van 7 mei 1852.**





◀ De Hoge Molen met de omkade voorboezem begin twintigste eeuw, gezien vanuit het westen. Op de achtergrond rechts de molen van het deel Zijde en links daarvan de wipmolen van Kromme en Geer (ansichtkaart coll. Frans Weemaes).

dem en stijging van het waterpeil in de Hollandsche IJssel ging men in 1739 over op het tweehoog malen. Daartoe werd de meest noordelijke molen van Kromme en Geer verbouwd tot bovenmolen en werd er een extra ondermolen bijgebouwd. De drie ondermolens sloegen uit op de lage boezem, vanwaar de bovenmolen, aangeduid als Hoge Molen, het water opvoerde naar de hoge boezem. Aan het eind van de 18e eeuw waren er nog drie molens over, die aangeduid werden met Lage Molen, Middelmolen en Hoge Molen. In 1852 werd besloten om de oude Hoge Molen, een wipmolen, te vervangen door een achtkante bovenkruier met twee schepdraden. Deze situatie bleef in stand tot 1916, toen besloten werd aan de IJsseldijk een motorgemaal te bouwen, uitgerust met een zuiggasmotor en centrifugaalpomp. De plaatselijk aannemer Slappendel was de laagste inschrijver met fl 24.390,-. De capaciteit bedroeg 90 m³ bij een opvoerhoogte van drie meter. De drie molens werden daarna gesloopt en de boezemkaden geslecht. Machinist op het nieuwe gemaal werd Leen Vis, die zijn functie vervolgens 32 jaar zou uitoefenen. In 1950 werd het gemaal geëlektrificeerd. De zuiggasinstallatie werd toen verkocht aan molenaar Van der Marel van veevoederfabriek De Aker te Pijnacker.



▲ De gemeente Ouderkerk a/d IJssel in 1868 met van boven naar beneden de polders Kromme, Geer en Zijde. De Hoge Molen en de molen van het deel Kromme en Geer staan aangegeven. De molen van de Zijdepolder staat niet aangegeven, maar bestond toen wel.



▲ Eerste steen van de Hoge Molen, ingemetseld in het gemaal (foto 5 juni 2010).



In 2011 werd het nieuwe gemaal Hillekade, gelegen aan de zuidkant van de polder, in gebruik genomen. Het oude gemaal werd daarmee overbodig en kwam met bijbehorende machinistenwoning leeg te staan. Vanwege terugkerend vandalisme besloot de eigenaar, het hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard om tot sloop

◀ De Zijdense molen met de wipmolen op de achtergrond begin twintigste eeuw (ansichtkaart coll. Frans Weemaes).



▲Achterzijde van het gemaal (foto: 5 juni 2010).

van het geheel over te gaan. Die sloop werd in september 2015 uitgevoerd. In het gemaal waren een drietal gedenkstenen geplaatst: één van de bouw van de nieuwe Hoge Molen in 1852, één van de bouw van het gemaal en één van

de elektrificatie in 1950. Deze stenen zijn bij de sloop bewaard gebleven en opgeslagen door het hoogheemraadschap. Te zijner tijd worden deze stenen overgedragen aan de Historische Vereniging Ouderkerk op d' IJssel.



In het novembernummer van *Molenwereld* is een bericht opgenomen over de verkoop van een molenstomp in Wilnis, waarin als bouwjaar voor de molen 1836 wordt vermeld. De heer Keunen uit Utrecht reageert hierop en schrijft: 'In 1836 moesten er aan de molen 'zware reparatiën' worden uitgevoerd. Uit het bestek blijkt dat o.a. de gehele kap, het kruiwerk, het boven-tafelement en het bovenwiel moesten worden vernieuwd. Dat geeft aan dat de molen toen al een respectabele leeftijd moet had en waarschijnlijk degene was die al in 1675 hier stond. Misschien was het zelfs nog de molen die omstreeks 1632 vanwege het bepalen van het gebied is gebouwd. De molen kwam in 1924 door de bouw van het grote gemaal 'De Ruiter' buiten dienst evenals de andere molens van de Ronde Venen en werd daarna tot op de eerste bintlaag gesloopt; een belangrijk resterend 'monument' uit de regionale waterstaatsgeschiedenis. Misschien heeft het genoemde jaartal 1836 op de baard van de toen nieuw gemaakte kap gestaan of was dit uit overlevering nog bekend en door iemand genoteerd als 'bouwjaar'. Historische 'zekerheden' blijken niet altijd zo zeker.

We danken de heer Keunen hartelijk voor zijn reactie.

Molinologie 44 verschenen

TIMS Nederland/Vlaanderen heeft een nieuw nummer van Molinologie uitgebracht. In een groot artikel beschrijft Jacques Brinkhof hoe De Grote Watermolen van Breda gebouwd in 1563 eruit gezien kan hebben. Aan de hand van in archieven gevonden tekeningen en teksten reconstrueert hij deze getijdenmolen. In een reactie op een eerder verschenen artikel over snuifmolens De Ster en De Lelie levert Johan Bakker aanvullende informatie over deze molens aan de Kralingse Plas.

Ko Kodde beschrijft de eerste ervaringen met het Bilau-wieksysteem zoals dat in 2011 opnieuw is aangebracht op molen De Blazekop in Ovezande. In een viertal artikelen wordt stilgestaan bij het deze zomer gehouden symposium van TIMS in Sibiu, Roemenië. Verhaald wordt over het symposium, de molenexcursies vooraf en achteraf aangevuld met een impressie van het openluchtmuseum Astra in Sibiu waar het symposium gehouden werd. Het nummer sluit af met een lijst van verschenen molenliteratuur en een puzzelstukje. Molinologie 44 is te bestellen door het overmaken van € 8,- op rekeningnummer NL 96 INGB 0006 1049 27, op naam van TIMS-Nederland, Sint Pancras met vermelding van MOL 44, plus uw naam en adres.
Barend Zinkweg.



► De Driehuizer molen gezien vanuit de polder. Gelet op de afgehaalde zeilen en de ontbrekende windborden lijkt hij al buiten dienst.

Halverwege de klus.



Restauratie molen Hazewind Gieten. "Na 66 jaar was hij toe aan een nieuwe jas!"

Molen Hazewind in Gieten werd in 1949 voor het laatst voorzien van een nieuw rietdek. In de jaren daarvoor verkeerde de molen in zeer slechte staat: er zaten grote gaten in het versleten riet, waardoor weer en wind in de molen vrij spel kregen. Gevolg was dat de achtkantstijlen aan de zuidwest- en westzijde behoorlijk waren aangetast.

Bij de reparatie in 1949 werd er - een geldkwestie - een provisorische oplossing gekozen. In plaats van een gedegen restauratie werden er ijzeren platen aan de buitenzijde van de achtkantstijlen en extra ijzeren stroppen aangebracht om de legeringsbalken op hun plaats te houden.

Hoewel deze oplossing een tijdlang standhield, moest er in 2012 een stempel onder een van de legeringsbalken worden geplaatst om 'de boel' op zijn plaats te houden. Daarmee werd nog een beetje tijd gekocht. Ondertussen echter, hadden de touwtjes waarmee het riet was opgebonden hun maximale levensduur bereikt: ze raakten verrot en het riet werd te los. De gemeente Aa en Hunze investeerde in een nieuw rietdek en als de molen dan toch tot op de gebinten open zou staan, bood dat een mooie gelegenheid om ook de provisorisch gerepareerde binnenkant eindelijk goed te herstellen.

Herstel achtkant

Jongstleden 27 augustus werd begonnen met de werkzaamheden. De rietdekkers van Kleinjan uit Den Ham maakten een begin met het afsnijden en verwijderen van drie velden riet, zodat de zuidwest-, west- en noordwestkant van de molenconstructie voor de molenmakers van Vaags goed bereikbaar werd.

Een begin werd gemaakt met het verwijderen van twee veldkruisen en aanhalen van twee andere veldkruisen aan de zuidwest- en westkant van de molen.



▲ De vervallen molen voor de restauratie van 1949.

Tijdens de reparatie bleek dat de legeringsbalken behoorlijk aangevreten waren door houtrot. In overleg met Monumentenadvies Noord werd een passende oplossing gezocht voor het aanhalen van de achtkantstijlen.

Nadat de rotte delen waren weggehaakt werd er met behulp van goed (en dat is niet per se nieuw) hout weer een deugdelijke verbinding gemaakt tussen legeringsbalken en achtkantstijlen. Gebruik van een geringe hoeveelheid kunsthars om alles weer tot één geheel te vormen is daarbij tegenwoordig onontbeerlijk. Gelukkig waren de weergoden ons gedurende deze periode goed gezind: slechts één keer hebben we door een fikse onweersbui flink moeten dweilen. Tijdens de werkzaamheden

aan de molen, zaten de molenaars ook niet stil: de restauratie van de motoren in het bijgebouw en de realisatie van een toilet en keuken in het machinehuis van de molen werden opgepakt. Al doende leek de molen wel een werkplaats en dat was op Open Monumentendag voor de bezoekers dan ook duidelijk te zien. Op maandag 20 september werden ook de overige vijf velden ontdaan van hun rietbekleding en kon de molenmaker de rietlatten controleren en daar waar nodig vervangen. Zo'n 60 procent van de rietlatten had de tand des tijds niet doorstaan en moesten dus vernieuwd worden.

Een molen heeft interessante details die soms tijdens werkzaamheden aan het licht komen. Zo werden in De Hazewind rietlatten teruggevonden die al een eerder leven hadden gekend: als heklat in het kruis vóór 1949. De kwaliteit was niet bij alle latten (van Amerikaans grenen) altijd even goed, maar een aantal van de betere zullen de komende vijftig tot zestig jaar als rietlat hun diensten weer moeten bewijzen.

Rietdekker

Na alle reparaties kon rietdekker Kleinjan een aanvang nemen met het dekken van het achtkant van de molen en dat gebeurde met Hollands riet uit de Wieden. Vrijdag 23 oktober was het zover: de rietdekkers waren klaar met hun werkzaamheden aan het achtkant. Het riet van de kap werd nog even ontdaan van mos en voorzien van nieuw gaas. Na acht weken stilstand, namen de molenaars molen Hazewind weer in gebruik en draaiden de wieken als vanouds fier hun rondjes.

Er volgden nog wat opruimwerkzaamheden, een grondige schoonmaak van de molen en na enkele laatste reparaties aan een veldkruis en de kop van het rechtervoeghout, het aanbrengen van



▲ De zuidweststijl met de in 1949 aangebrachte strop en de stempeling van 2012.



▲ De geknapte riettouwtjes zijn duidelijk te zien.



▲ De pen van de legeringsbalk blijkt volledig weggerot te zijn, om over de stijl maar te zwijgen.



▲ De leeggekrabde legeringsbalk.

de bescherming voor de windpeluw en het bijwerken van het riet op de kap was de klus op donderdag 5 november uiteindelijk geklaard.

Dat was tevens het moment waarop oud-molenaar en eigenaar van Hazewind Wiggert Greving met de hoogwerker van Vaags naar boven werd gebracht. Op dit moment laat zijn gezondheid traplopen niet toe, maar op deze wijze kon hij toch met eigen ogen zien wat er allemaal aan zijn molen was gedaan.



▲ Greving arriveert op de stelling.

Markant detail is dat de toen nog piepjonge Greving bij de openingshandeling van de gerestaureerde molen in 1949 ook op de stelling aanwezig was.

Het restauratieproject op de begane grond gaat nog even door: inmiddels wordt de aanwezige, meer dan een eeuw oude, Lloyd's elektromotor opnieuw gewikkeld, zijn de kapotte lagers voor de Ruston Proctor dieselmotor (of preciezer: een ruwoliemotor) uit 1911 naar een specialist gebracht om met Babbitt-wit



▲ Voormalige heklaten zijn goed herkenbaar aan verfstrepen en gaten van de mid-denzoomlaten.

metaal opgegoten en op maat te worden gemaakt en worden het toilet en keukentje voor de molenaars verder afgebouwd.

Volgens planning zal de grote (her-)opening van de molen feestelijk gevierd worden op Koningsdag, woensdag 27 april 2016. Maar daarover later meer!

Alle foto's auteur, tenzij anders vermeld.



Vaags aan het werk.



Klaar voor de toekomst.

MOLEN Wereld gaat voor u OPEN!!!!

PRACHTBOEKEN
CADEAU!!!
En nog
korting toe!!!

Al vijftien jaar is Molenwereld het blad bij uitstek op molengebied voor honderden molenliefhebbers met veel nieuws, reportages en allerhande artikelen, rijk geïllustreerd en goed verzorgd.

Bijna 200 nummers en TWINTIG JAAR MOLENWERELD dat vieren we!

Als u nog nooit abonnee bent geweest en zich nu opgeeft dan krijgt u eenmalig bij uw abonnement naar keuze, het boek **Molenaarsverleden** of **Geef ons de ruimte, 50 jaar Rijnlandse Molenstichting!** Molenaarsverleden is een bundel van veertig interessante artikelen over molens en telt 96 pagina's, terwijl Geef ons de ruimte, het gedenkboek van de Rijnlandse Molenstichting is en 192 pagina's telt.

Bovendien kost u een abonnement over 2015 geen € 47,50 maar € 38,50 indien u alle elf nummers van die jaargang wenst te ontvangen.

Wilt u er minder dan kunt u voor ieder nummer dat u niet wenst € 3,50 aftrekken.

Als u bijvoorbeeld alleen de laatste drie nummers wenst, dan is de prijs € 38,50 - 8 x € 3,50 = € 10,50.

MOLENWERELD iedere maand per post thuis kan op twee manieren:

1. Door het nemen van een abonnement.

Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.

Abonnementenprijs: Nederland: € 47,50 per jaar (incl. 6% BTW).
Overig Europa: € 65,- per jaar (incl. 6% BTW).
Overige landen op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

2. Door u aan te melden als donateur.

Donateurs van de Stichting Molenwereld in Nederland ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.



B O N

"JA¹", ik meld mij aan als abonnee op de 'MOLENWERELD'.

"volgens bovenstaande aanbieding van € 38,50 voor alle nummers van 2015.

"volgens bovenstaande aanbieding, maar wens van 2015 alleen de nummers..... te ontvangen.

"JA¹", ik meld mij aan als donateur van de Stichting Molenwereld tegen een donatie van €..... Ik maak mijn donatie over op ING: NL86 INGB 0004 5069 35 of Rabobank: NL16 RABO 0375 0308 67 t.n.v. de Stichting Molenwereld.

Als / molenliefhebber / beroepsmolenaar / molenmaker / vrijwillig molenaar² ben ik speciaal geïnteresseerd in:

..... Handtekening:

Afzender (s.v.p. in drukletters)

Als welkomsgeschenk wil ik graag: Het boek Molenaarsverleden / Het boek Geef ons de ruimte ontvangen.¹

Naam:.....

Adres:.....

Postcode:..... Plaats:.....

Deze bon of een kopie ervan kan, ingestuurd worden aan:

Stichting MOLENWERELD Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle

1. s.v.p. aankruisen hetgeen door u gewenst wordt.

2. s.v.p. doorhalen wat voor u niet van toepassing is.



